

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra nederlandistiky

Studijní rok 2013/2014

**TSJECHOSLOWAAKSE EMIGRATIE NAAR NEDERLAND IN DE
JAREN 1968 - 1989**

bakalářská práce

Jakub Novák

Vedoucí práce: **drs. Bas Hamers, M.A.**

OLOMOUC 2014

Ik verklaar dat ik mijn bachelorscriptie zelfstandig heb geschreven en alle gebruikte bronnen heb vermeld.

Te Olomouc op 2 mei 2014

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracoval samostatně, používal výhradně vlastních slov a uvedl v ní veškerou literaturu, kterou jsem použil.

V Olomouci dne 2. května 2014

.....

Jakub Novák

Dankbetuiging

Ik wil graag mijn dank betuigen aan mijn begeleider Bas Hamers voor zijn waardevolle adviezen, tijd en zijn geduld tijdens mijn bezigheid met de scriptie. Verder wil ook mijn familie en mijn vriendin bedanken voor de steun tijdens mijn studie.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé práce Basovi Hamersovi za odborné vedení mé práce, za jeho cenné rady a čas, který mi věnoval při konzultacích. Zároveň bych chtěl poděkovat své rodině a přítelkyni za podporu v průběhu celého studia.

Inhoud

Inleiding	1
1 Migratie van Tsjechen naar Nederland in de geschiedenis	4
2 Historische ontwikkeling in Tsjechoslowakije	7
2.1 <i>De Praagse lente</i>	7
2.2 <i>De inval en de normalisatie</i>	10
3 Nederland	14
3.1 <i>Reacties op de inval en de publieke interesse in Tsjechoslowakije</i>	14
3.2 <i>Opvang van ‘achtenzestigers’ in Nederland</i>	17
4 Het leven van geëmigreerde Tsjechoslowaken in Nederland	21
4.1 <i>Gezamenlijke activiteiten van emigranten</i>	21
4.2 <i>Integratie en psychologische problemen van emigranten</i>	22
4.3 <i>De verhouding tussen emigranten en Tsjechoslowaakse overheid</i>	24
5 Portretten	26
5.1 <i>Vojta Dukát en Antonín Kratochvíl</i>	26
5.2 <i>Jiří Diamant</i>	27
5.3 <i>Martin Šimek – een vrijheidsgenieter</i>	29
5.4 <i>Jaroslav Hutka – een volkszanger zonder zijn volk</i>	31
5.5 <i>Ivan Landsmann - een mijnwerker die in Nederland een succesvolle Tsjechische schrijver werd</i>	34
Conclusie	36
Literatuurlijst	38
Shrnutí	41
Summary	42
Anotace	43

Lijst van gebruikte afkortingen en acroniemen

CBS – Centraal Bureau voor de Statistiek

ČSSR – Tsjechoslowaakse Socialistische Republiek (1960 t/m 1989 de officiële naam van Tsjechoslowakije)

KSČ – Communistische Partij van Tsjechoslowakije

MOE – Middel- en Oost-Europa

NAVO – Noord-Atlantische Verdragsorganisatie

StB – Státní Bezpečnost, de Staatsveiligheid, de binnenlandse politieke inlichtingendienst

UAF – Universitair Asiel Fonds

UNHCR – the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees

WO I(I) – Eerste (Tweede) Wereldoorlog

Inleiding

Nederland is van oudsher bekend als een land vol tolerantie en alle soorten vrijheden. Het land dat al in de 16e eeuw godsdienstvrijheid kende en voor het verdedigen van zijn eigen soevereiniteit ballingen uit heel Europa asiel bood. Behalve dat werd immigratie ook veroorzaakt door de rijkdom van de toenmalige zeemacht.

Tegenover het beeld van een vrij en tolerant land als Nederland kan men Tsjechië stellen. In de geschiedenis van Tsjechië en zijn volk ziet men veel mislukte pogingen tot het nationale streven naar vrijheid, onafhankelijkheid en welvaart. De tijden van onderdrukking zijn vrijwel altijd een oorzaak van emigratie geweest. En dat was ook het geval op 21 augustus 1968, toen de Praagse Lente werd onderbroken door de militaire invasie van het Warschaupact.

Als Tsjechische student Nederlands ben ik in de geschiedenis van de betrekkingen tussen deze twee landen geïnteresseerd. Zo heb ik de beslissing genomen om een scriptie over de Tsjechoslowaakse emigratie naar Nederland in de periode 1968 – 1989 te schrijven. Als men dit vergelijkt met andere bestemmingen gaat het hier echter om een marginaal aantal dat nauwelijks één procent van het geheel uitmaakt, maar toch interessant genoeg is om een scriptie over te schrijven. Bovendien bevinden zich in deze groep zeer interessante personen die als emigranten de cultuurgebieden van beide landen hebben verrijkt door middel van hun levensverhalen.

De vraag is nu welke redenen ertoe hebben bijgedragen dat de emigranten juist Nederland kozen als hun nieuwe thuis. De Nederlandse historicus Han van der Horst constateert in de inleiding van zijn boek *De lage hemel*, dat Nederland, in Europese context, een bestemming van tweede categorie is, of men nu de toeristische statistieken bekijkt of de stromen van asielzoekers in West-Europa onderzoekt.¹ Van de voorkeuren van toeristen heb ik geen idee, maar tenminste voor de Tsjechoslowaakse vluchtelingen was Nederland volgens mij iets meer dan een B-bestemming (en dat vooral ten opzichte van de historische betrekkingen). Andere

---

¹ Han van der Horst, *De lage hemel: Nederland en de Nederlanders verklaard*, Schiedam: Scriptum, 1996, p. 10-12.

voorkeuren kunnen liggen in de historische ervaring met naburige landen en andere, meer rationele redenen zoals sociale voorzieningen. Mijn onderzoek zal gericht zijn op het typeren van de meest voorkomende redenen.

De scriptie is verdeeld in vijf hoofdstukken.

Hoofdstuk 1 zet het thema van de scriptie in een brede historische context. Het overzicht van de geschiedenis van de migratie uit Tsjechië naar Nederland begint in de 17e eeuw en wordt afgesloten met de communistische staatsgreep van 1948.

Het tweede hoofdstuk is gefocust op de geschiedenis van Tsjechoslowakije vanaf de jaren zestig tot de fluwelen revolutie van 1989, met de nadruk op gebeurtenissen die van invloed waren geweest op de emigratiegolven die na de inval van het Warschau-pact ontstonden.

Het hoofdstuk 3 begint met een korte inleiding over de situatie in Nederland in de jaren zestig. Dan wordt de Nederlandse verhouding ten opzichte van de Praagse lente en de opvang van vluchtelingen behandeld. Door middel van een grondige analyse van de vormen van aankomst en opvang in Nederland kom ik hier tot het antwoord op de centrale vraag van deze scriptie - de redenen waarom voor Nederland werd gekozen.

Uiteraard vraag ik me in de scriptie ook af hoe het leven van de Tsjechoslowaakse emigranten eruitzag ten opzichte van de integratie in de Nederlandse samenleving. In het vierde hoofdstuk behandel ik het leven van emigranten in Nederland. Verder volgen er een paar woorden over psychologische problemen van de emigratie en over de moeilijkheden in verband met de verhouding tussen de emigranten en de overheid van de ČSSR

Tot slot wordt het thema behandeld uit het perspectief van de kleine (persoonlijke) geschiedenis. Het laatste, door het werk van Geert Mak geïnspireerde hoofdstuk, bestaat uit portretten van gekozen persoonlijkheden die de scriptie vanuit een subjectief en authentiek gezichtspunt zullen verrijken en mijn standpunten zullen ondersteunen.

Bronnen

Het thema van Tsjechoslowaakse emigratie naar Nederland is natuurlijk al meerdere keren behandeld in andere onderzoeken en scripties. In de kringen van Tsjechische

historici is er sprake van Sylva Sklenářová en Petra Kujová. Beide dames zijn alumni van de neerlandistiek te Olomouc en richten zich op historisch onderzoek van de Tsjechisch-Nederlandse betrekkingen. De diplomascriptie van Kujová is voor mij het belangrijkste uitgangspunt geweest. Haar benadering van het thema bestaat vooral uit een grondige analyse en samenstelling van de statistische cijfers, vergelijking van Nederlandstalige afstudeerscripties en het in kaart brengen van activiteiten van emigranten in Nederland. Het heeft mij ook verzekerd, dat mijn thema nog niet volledig onderzocht is: “...Een beeld schetsen over de aankomst en opvang zou een beginpunt kunnen zijn voor ieder volgend onderzoek over de Tsjechoslowaken gevestigd in Nederland. Ik beveel aan om verdere aandacht aan deze problematiek te richten tot de assimilatie en succesvolle werkcarrière van de Tsjechoslowaken in Nederlandse maatschappij.” aldus Kujová in de conclusie van haar scriptie.²

Tsjechië en Nederland: historische raakvlakken is de Nederlandse titel van een tweetalig boek geschreven door Hans Renner, waarop hoofdstuk 1 voor het merendeel is gebaseerd.

Behalve literatuur geschreven door historici van beide landen, maak ik gebruik van allerlei andere materialen verkregen door onderzoekswerk op het internet, met name authentieke archivalia van Nederlandse ministeries, inlichtingendiensten en verschillende organisaties voor maatschappelijk onderzoek.

Veel krantenartikels heb ik kunnen vinden dankzij de webpagina *delpher.nl* waarop het gedigitaliseerde krantenarchief van de Koninklijke Bibliotheek gratis toegankelijk is.

Verder heb ik in twee archief-instellingen mijn onderzoek gedaan, namelijk in het archiefdossier CČES – Centrum voor Tsjechoslowaakse exil-studies te Olomouc en in de ‘Libri Prohibiti’-bibliotheek te Praag, waar emigrantenbladen en tijdschriften zoals *Okno dokořán* worden bewaard.

Voor de portretten maak ik ook gebruik van de methode die *oral history* genoemd wordt. Dat is het geval bij Jiří Diamant wiens memoires zijn ingeschreven in het project ‘Paměť národa’ (Het nationaal geheugen).

---

² Petra Kujová, *Een geschiedenis van de Tsjechoslowaakse vluchtelingen in Nederland in de jaren 1948 – 1975*. Groningen: diplomascriptie, 2004, p. 70.

1 Migratie van Tsjechen naar Nederland in de geschiedenis

De geschiedenis telt meer dan zes migratiegolven die vanuit Tsjechische landen naar Nederland sinds 17e eeuw plaatsvonden.

Het eerste vermeldenswaardige personenverkeer tussen deze vrij ver van elkaar liggende landen werd veroorzaakt door de clash tussen het Habsburgs imperialisme³ en de zelfbewuste vorming van de nieuwe protestantse elites van Europa. Beïnvloed (en deels ook gefinancierd) door het Nederlandse anti-Habsburgse verzet begonnen de Boheemse edelen een opstand, die meer problemen dan oplossingen opleverde. Ze hadden namelijk een tekort aan geld, materieel, strijdkrachten en vooral de publieke motivatie om aan het verzet deel te nemen, ofschoon meer dan 80% van de bevolking protestants was.⁴ Op 8 november 1621 vond de Slag op de Witte Berg plaats die tot een debacle van de Tsjechische protestantse strijdmachten leidde. Frederik van de Palts, leider van de Protestantse Unie en koning van Bohemen (door zijn korte regeringsperiode als 'Winterkoning' betiteld), vluchtte naar de toenmalige Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden om bij zijn verwanten Maurits en Frederik Hendrik van Oranje asiel voor hem en zijn hof te vinden.⁵

Kort na de Slag op de Witte Berg en de vlucht van de koning kwam er een einde aan de godsdienstvrijheid en begon de rekatholisering van de Tsjechische maatschappij. Dit proces werd gekenmerkt door strenge maatregelen en gewelddadigheden. Ten eerste werden in alle parochies katholieke pastoors ingezet. Niet-katholieke burgers mochten geen zaken meer doen en hun burgerlijke leven werd onmogelijk gemaakt. Het incident met het grootste afschrikkende effect vond op 21 juni 1621 plaats, wanneer 27 Boheemse edelen op het plein van de oude stad Praag werden onthoofd. De overgeblevene protestantse edelen werden nader onderdrukt om hun eigendom en bezittingen onder de prijs te verkopen of weg te geven en later werden ze vervangen door buitenlandse katholieke nobiliteit, met name vanuit Italië en Spanje. Sinds 1627 gold ook de Vernieuwde Staatsregeling – een constitutioneel document dat het bestuur van de Boheemse kroonlanden ter hand van de keizer stelde om de macht

---

³ Josef Polišíenský, *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha: Nakl. ČSAV, 1958, 357 p.

⁴ Hans Renner, *Tsjechië en Nederland - historische raakvlakken*. Praha: Paseka, 2002, p. 42.

⁵ Ibid. p. 44.

van de adel te minimaliseren. Ook begon de factische discriminatie van de Tsjechische taal in het officiële gebruik.

Dat veroorzaakte een massale vlucht van protestanten over de grenzen van het Habsburgse rijk. Meestal verspreidden ze zich over de nabije landen, maar sommigen kozen voor een meer afgelegen toevluchtsoord. Zo stroomden deze asielzoekers '*avant la lettre*' ook naar de Verenigde Nederlanden. Behalve de koning en zijn hof is er ook sprake van adel en burgers die hem naar Den Haag volgden en een onbekend aantal studenten die zich in Leiden vestigden, namelijk leden van de *Unitas fratrum*.⁶ Voor sommigen was de vlucht naar Nederland al de tweede gedwongen verhuizing toen hun eerste asiel onveilig werd. Vanwege de Dertigjarige Oorlog in Centraal-Europa moesten bijvoorbeeld Tsjechische broeders hun ballingschap in de Poolse stad Leszno verlaten, hun bisschop Jan Amos Comenius inbegrepen. De laatste 14 jaren van zijn leven leefde Comenius in Amsterdam in asiel waar hij uiteindelijk vond waarnaar hij heel zijn leven streefde. Hier kon hij zijn boeken in een veilige en rustige omgeving voltooien en op steun van verschillende mecenasen rekenen.

Meer dan 50 jaar na het overlijden van Comenius is er nog steeds sprake van migratie veroorzaakt door de Witte Berg. Herrnhutters kunnen ook deels als Tsjechische emigranten worden gezien, omdat een bescheiden aantal van hen uit Moravië afkomstig was.⁷ Zich de opvolgers van de uiteengevallen *Unitas fratrum* noemend kwamen ze in 1736 naar Nederland om daarvandaan als zendelingen naar Nederlandse kolonies, vooral naar Suriname, door te reizen.

Na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog (WO I) kwam er een lichtpunt voor de zelfbepaling van het Tsjechische volk, dat drie eeuwen onder Duitse dominantie leed. Dankzij het feit dat Nederland tijdens de WO I neutraal bleef, kon bijvoorbeeld Tomáš Masaryk tijdens zijn Londens exil van de daarmee verbonden voordelen profiteren. Toen hij na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog de hele wereld van de Tsjechoslowaakse onafhankelijkheid moest overtuigen, reisde de toenmalige professor van King's College te Londen herhaaldelijk naar Rotterdam en Den Haag om hiervandaan het buitenlandse Tsjechoslowaakse nationale verzet op te roepen en

---

⁶ *Unitas fratrum* (Broederuniteit) was een Tsjechische reformatorische kerk die in 1457 werd gevestigd als een vreedzame opvolging van de Hussieten-beweging.

⁷ Paul M. Peucker, "ONDER DEN GLIMPIGEN...In *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*. Brno: ISSN 1803-7380, 1999, R-4 Sonderheft, p. 161-173.

verbindingen met de bondgenoten te onderhouden.⁸ Daarvoor was er ook Emil Filla, Tsjechische kunstschilder, die in 1914 van Parijs naar het veilige Nederland was gevlucht. Tijdens WO I stond hij in voor de connectie tussen Londen-exil en de Praagse verzetsgroep Maffie.⁹ Nederland diende dus als een ideale uitvalsbasis dankzij zijn neutraliteit en zijn goede verbindingen met beide kanten van het westfront.

Dat was helaas niet het geval tijdens de Tweede Wereldoorlog. Josef Ludvík Fischer, professor filosofie en de latere rector aan de in 1946 hernieuwde universiteit te Olomouc, vluchtte al in 1939 naar Nederland toen zijn naam op een door de Gestapo uitgegeven lijst van ongewenste personen verscheen. Volgens zijn biografie koos hij voor Nederland omdat hij geloofde (netzoals vele andere Midden-Europese Joden) dat het door tolerantie en neutraliteit bekende land buiten de oorlog zou blijven. Toen Nazi-Duitsland Nederland had bezet, poogde hij met een zeilboot naar Engeland te vluchten. Het ontsnappingsplan ging mis door een verraad en Fischer moest de hele Tweede Wereldoorlog in Nederland als onderduiker doorbrengen. Hij verbleef bij een familie die vele vluchtelingen uit het oosten hulp aanbood.¹⁰ De naam van J.L. Fischer staat op de erelijst van Engelandvaarders.

Na de communistische machtsovername van februari 1948 komt er naar Nederland een migratiegolf die bestaat voor het merendeel uit de anticommunistische intellectuele elite van het Tsjechische volk en de universitaire studenten. Ze moesten onder zeer gevaarlijke en moeilijke omstandigheden naar het Westen vluchten. Deze groep emigranten en hun opvang in Nederland wordt nader behandeld in de diplomascriptie van Kujová.¹¹ Niettemin schenk ik opnieuw aandacht aan de 'achtenveertigers' in hoofdstuk 4 betreffende het leven van de emigranten in Nederland, met de bedoeling om een vergelijking met de 'achtenzestigers' te schetsen.

---

⁸ Jaromír Doležal, *80 let T.G. Masaryka*. Praha: Státní nakladatelství, 1929, p. 136-137.

⁹ Hans Renner, *Tsjechië en Nederland : historische raakvlakken*. Praha: Paseka, 2002, p. 46-47.

¹⁰ Eva Danihelková, *KAREL ENGLIŠ A JOSEF LUDVÍK FIŠER, dva paralelní životopisy*. Olomouc: bachelorscriptie, 2011, p. 26-27.

¹¹ Petra Kujová, *Een geschiedenis van de Tsjechoslowaakse vluchtelingen in Nederland in de jaren 1948 – 1975*. Groningen: diplomascriptie, 2004, 83 p.

2 Historische ontwikkeling in Tsjechoslowakije

'... als ze maar meer gewone wijsheid en fatsoen hadden gehad om naar de mening van anderen eens te luisteren en om zich door geschikteren te laten vervangen.'

LUDVÍK VACULÍK, *HET MANIFEST VAN 2000 WOORDEN* ¹²

Er moet een groot aantal factoren worden genoemd om te begrijpen hoe de maatschappelijke en politieke veranderingen van de jaren zestig zijn geëscaleerd tot de emigratie van bijna 100.000 Tsjechoslowaken¹³ naar het Westen. Behalve het beschrijven van de historische momenten die een directe invloed op de emigratie hadden, tracht ik ook om de oorzaken van deze ontwikkeling in aanmerking te nemen en daarom moet ik beginnen met een uitleg over de Praagse lente en de achtergrond ervan.

2.1 De Praagse lente

Deze oorzaken vindt men zowel in de hele samenleving als in de Communistische Partij van Tsjechoslowakije. Het begin van de hervormingsperiode waarvan de Praagse lente in 1968 het hoogtepunt is, kan men terug tot de eerste helft van de jaren zestig dateren. De economische crisis die het land doormaakte, was een verschijnsel waarvan de Partijleiders erg geschrokken moesten zijn – volgens het marxistische gedachtegoed was de crisis toch een kenmerk van het kapitalisme. De recessie culmineerde in 1963 en het nationale inkomen daalde met 2%.¹⁴

Het derde vijfjarenplan¹⁵ werd geschrapt en een deskundige commissie moest in het leven worden geroepen om de economische problemen op te lossen door middel van hervormingen en institutionele veranderingen. Ota Šik, econoom en voorzitter van de in 1964 opgerichte commissie, werd de belangrijkste propagator en voorstander van

---

¹² Ludvík Vaculík, "Dva tisíce slov", In *Literární noviny*, 27 juni 1968, jg. 17, nr. 18, titelpagina. (mijn vertaling)

¹³ Het cijfer betreft mensen die tussen 1968-1970 zijn geëmigreerd. Het aantal geëmigreerden van 1968 tot 1989 is ca. 245.000 volwassenen. zie Jan Křen, *Dvě století střední Evropy*. 1. vydání. Praha: argo, 2005, p. 869.

¹⁴ *ibidem*, p. 749.

¹⁵ Het belangrijkste plan in de centraal geleide economie.

de zogenoemde derde weg in de economie – een socialistisch systeem met ingevoerde elementen uit de markteconomie (vooral op het gebied van arbeidslonen).

Met de ook in West-Europa bekende populatiegroei en demografische verandering kwam er langzamerhand een ander probleem aan het licht. De nieuwe generatie wilde zich niet meer met de naoorlogse socialistische idealen identificeren. Ongeveer 50 % van de bevolking was na het eind van de Tweede Wereldoorlog geboren. De officieel verspreide cultuur van het socialistisch realisme waarin de nieuwe naoorlogse generatie geboren en getogen was, werd steeds vaker geweigerd. Talloze Tsjechoslowaakse huishoudens luisterden in het geheim naar Westerse zenders. Niet alleen om berichten van Radio Free Europe te horen, maar ook gewoon om de populaire muziek van hun idolen op Radio Luxembourg te kunnen beluisteren. Het aantal mensen dat naar Westerse landen reisde, steeg van 168.000 in 1965 tot 303.000 in 1967.¹⁶ Hun toeristische ervaringen met de Westerse consumptiemaatschappij konden slechts kloppen met de propagandistische afbeeldingen van het 'bedorven kapitalisme'.

De culturele prohibitie van de jaren vijftig was onhoudbaar. Dit feit was het meest merkbaar in de kringen van toneel- en filmmakers, schrijvers en journalisten. De nationalisering van de jaren vijftig raakte niet alleen het particuliere eigendom, maar ook andere gebieden van het alledaagse leven. Alle beroepsverenigingen waren ondergeschikt aan de KSČ. De filmindustrie noch de schrijvers werden gespaard en dat leverde veel spanning op toen de culturele productie in de jaren zestig begon met getaboeïseerde thema's. De zogenoemde nieuwe golf van de Tsjechische film leverde kritiek op het alledaagse leven in de socialistische maatschappij en de kwestie van de Sudeten-Duitsersverdrijving werd door schrijvers ter discussie gesteld. Bovendien begon de literatuur van de Amerikaanse beat-generation invloed op het Tsjechoslowaakse lezerspubliek te hebben.

De intimiderende showprocessen (o.a. tegen de schrijver Jan Beneš en de in ballingschap levende journalist Pavel Tigrid) konden nauwelijks de critici van de Partij tot zwijgen brengen. In juli 1967 vond het congres van de Tsjechoslowaakse schrijversbond plaats. Daar kwam het tot een openlijke botsing tussen de schrijvers

---

¹⁶ Jan Křen, *Dvě století střední Evropy*. 1. vydání. Praha: argo, 2005, p. 751.

en de partij. De schrijvers weigerden om met een door de Partij aanbevolen congresverslag akkoord te gaan.¹⁷

De vrees van de studentenbeweging was steeds meer zichtbaar in de daden van het regime. Sinds 1965 werd elk 'Majáles-feest'¹⁸ door de politie beëindigd. Op 31 oktober 1967 vond een vreedzaam protest van studenten plaats. Na een reeks terugkerende stroomuitvallen op studentenhuizen gingen ze de straten op met kaarsen en slogans zoals 'Wij willen licht!' of 'Wij willen studeren!'¹⁹ De menigte werd hard uiteengeslagen door de politie.

Het congres van de schrijvers en het studentenprotest werden nog in december 1967 door de leider van de Sovjet-Unie Brezjnev aangeduid als eerste kenmerken van een verontrustende en gevaarlijke ontwikkeling van de situatie in Tsjechoslowakije.²⁰

In december 1967 begon de koerswijziging ook binnen de KSČ. Antonín Novotný, de president van de ČSSR en tevens KSČ-voorzitter, werd door reformisten binnen de KSČ steeds meer onder druk gezet om zijn voorzitterschap te verlaten. Aansluitend, al onder leiding van de nieuwe voorzitter Alexander Dubček, kon het formuleren van de nieuwe koers beginnen, wat als het laatste, essentiële middel voor de maatschappelijke gisting kan worden beschouwd. Op 21 januari 1968 publiceerde partijlid Josef Smrkovský het artikel 'Waar het nu over gaat' waarin voor de eerste keer openlijk het gedrag van de KSČ onder leiding van Novotný bekritiseerd werd.²¹ Voor het publiek was dit het eerste signaal van werkelijke democratische veranderingen die zouden moeten komen. De nieuwe koers werd namelijk door de televisie aan grote publiek gepresenteerd.²² Er kwam een tijd van openlijke discussie en een deskundig, populariserende uitleg over wat er moet veranderen. Het idee van

---

¹⁷Jarmila Cysařová, *Sjezd spisovatelů*, Totalita.cz [online], gebruikt op 10 februari 2014, <http://totalita.cz/60/60_09_01_02.php>.

¹⁸ oorspronkelijk een studentenfeest dat op 1 mei werd gevierd als een rituele optocht naar de 'bloeiende' natuur.

¹⁹ Jaroslav Pažout, „Chceme světlo! Chceme studovat!“ in *Paměť a dějiny*, 2008, nr. 1, p. 4-13.

²⁰ Jitka Vondrová, Jaromír Navrátil e.a., *Mezinárodní Souvislosti československé krize 1967-1970, svazek 1*. Brno: Doplněk, 1995, p. 10-11.

²¹ Jarmila Cysařová, *Kalendárium roku 1968 – lednové události*. Totalita.cz [online], gebruikt op 10 februari 2014, <http://totalita.cz/kalendar/kalend_1968_01.php>

²² Daniel Růžička, *Role Čs. televize během Pražského jara*. Totalita.cz [online], gebruikt op 10 februari 2014, <http://totalita.cz/1968/1968_04_01_01.php>

een nieuw soort socialisme met een ‘menselijk gezicht’ werd in het algemeen met groot enthousiasme ontvangen. Zo begon een periode die aansluitend de Praagse lente werd genoemd.

Op 26 juni 1968 werd een nieuwe wet ingevoerd, volgens welke de censuur letterlijk ‘ontoelaatbaar’ was. De gevolgen lieten niet op zich wachten. Al een dag daarna werd het Manifest van 2000 woorden gepubliceerd. Daarmee uitten de vooruitstrevende intellectuele kringen hun afbrekende kritiek op de antireformatorische vleugel van de Communistische Partij. Op het internationale niveau oogstte deze stap kritiek aan beide kanten van het IJzeren gordijn. Vanuit Westers perspectief werd het Manifest als een tactische misstap van de liberalen gezien. Andere Sovjet-satellieten (met name Door Brezjnev werd het een ‘woedende contrarevolutie’ genoemd.²³ De Tsjechoslowaakse regering en de partijleiders werden door de Sovjets meer en meer onder druk gezet om de vaste orde te herstellen, maar toch herkenden ze niet (of wilden niet herkennen) de dreiging die vanuit het oosten kon komen.

2.2 De inval en de normalisatie

Kort voor middernacht van 20 op 21 augustus 1968 vielen de coalitiestrijdkrachten van het Warschaupact Tsjechoslowakije binnen om het socialisme te redden en hun hulp en advies aan te bieden. Ofschoon de gewapende bezetters snel de strategische taken wisten te vervullen, bleek dat al snel geen oplossing te zijn. De Sovjets hadden ermee gerekend, dat er nog dezelfde dag een arbeiders- en boerenregering zou worden ingesteld en dat de reformisten een groep met marginale invloed zouden zijn. Dit was echter niet het geval. De antireformisten waren op de dag van de inval in sterke minderheid en hadden grote problemen met het overnemen van de bevelvoering van de politie en het leger. De twee dagen van de bezetting nam ook de binnenlandse veiligheidsdienst (StB) deel aan het saboteren van de soepele samenwerking met de bezetter.²⁴ Bovendien wisten de medewerkers van de Tsjechische publieke omroep (met behulp van het Tsjechoslowaakse leger) onafhankelijke berichtgeving verder uit te zenden tot een week na de bezetting. Journalisten verhuisden hun redacties om ondergronds te kunnen werken. Bemoedigd door de uitzending van de Tsjechische publieke omroep nam ook het volk

---

²³ Jan Křen, *Dvě století střední Evropy ...*, p. 761.

²⁴ Karel Pacner, *Osudové okamžiky Československa*, 2e herziende druk, Praha: Albatros, 2001, p. 353.

deel aan een kleinschalig, maar toch een sympathiek verzet. Het begon met sabotageacties zoals gestolen en omgedraaide wegwijzers en ging verder met folderacties, spandoeken, posters en leuzen op openbaar vervoer. Een groot deel ervan werd in het Russisch geschreven om de bezetters weg te pesten, bijvoorbeeld "Ga naar huis, Ivan. Natasja wacht!" etc. Dit verzet heeft nauwelijks effect gehad op de gang van zaken. De onderdrukking van de "revolutie" was een dag of drie langer. Niettemin had deze demonstratie van burgerlijke ongehoorzaamheid aangetoond, dat de bevolking bijzonder verenigd was en dat het herinvoeren van een autoritair regime een kwestie van jaren zou kunnen zijn.

De maatschappelijke strijd van de Praagse lente ging nog een paar maanden verder, maar belandde eerder op een dwaalspoor. Het verzet was een zaak van enkelingen en de discussie over de erfenis van de Praagse Lente werd gevoerd in zulke kringen die nauwelijks een invloed op de KSČ konden hebben. De zaak van Jan Palach die zichzelf op 16 januari 1969 in brand stak werd door de televisie als belangrijkste medium keurig verzwegen en toonde de machteloosheid van de situatie aan. Hoewel Palach nog een paar navolgers had, nam de apathie van de Tsjechische samenleving in grote mate toe. De posities waren volledig door antireformisten overgenomen wat bleek uit de aprilvergadering van de KSČ, waar Dubček moest aftreden met zelfkritiek en zijn plaats liet aan Gustáv Husák.²⁵ De eerste maanden na zijn aantreden werden gekenmerkt door een kunstmatige sfeer van verzoening en het invoeren van een neutrale koers. Een soort 'wapenstilstand' duurde tot 21 augustus 1969, waarop een grote herdenking van de inval werd verwacht. Tot deze dag gedroeg de nieuwe KSČ-leider Husák zich altijd ontwijkend in dialogen over de toekomst van Tsjechoslowakije. Daarna waren zijn woorden niet te onderscheiden van de typische propagandistische retoriek van Brezjnef. De massale benutting van het leger, politie en volksmilitie tijdens de herdenking was een manifestatie van zijn woorden. Zo begon rond september 1969 een van de meest teleurstellende historische perioden ooit meegemaakt door het Tsjechoslowaakse volk.

Van september 1969 tot december 1970 spreekt men in Tsjechoslowakije over de normalisatie (soms ook consolidatie of stabilisatie). De inhoud van deze vrij neutrale term is o.a. het herinvoeren van de censuur, het schrappen van economische

---

²⁵ Tomáš Vlček, *Posrpnový vývoj událostí*. Totalita.cz [online], gebruikt op 10 februari 2014, <http://totalita.cz/1968/1968_11_03.php>.

hervormingen, represailles tegen het bewind van Dubček en vooral een slepende onderdrukking van de maatschappij, waaraan Tsjechië nog tot op heden lijdt. Het dictaat van Moskou was eenvoudig: voor de toekomst zou geen enkele denkbare bevolkingsgroep een potentiële dreiging voor het socialisme kunnen zijn. Het nieuwe establishment moest aan de eisen van de Oostblok-‘partners’ voldoen en deed dat zeer systematisch. De zuiveringsactie betrof dus niet alleen de KSČ, maar ook academici, wetenschappers, bestuurlijke organen van bedrijven, vakbonden, jeugdorganisaties, etc.

De complete normalisatie van alle segmenten van de Tsjechoslowaakse samenleving werd voltooid door het 14e KSČ-congres in mei 1971 en de aansluitende gemeentelijke verkiezingen van november 1971.

Twintig jaar had in de Tsjechoslowaakse maatschappelijke hiërarchie het politieke denken voorrang boven professionele eigenschappen.²⁶ Een succesvolle carrière was voorstelbaar bijna uitsluitend voor degenen die een goed politieke profiel hadden of zich gehoorzaam gedroegen. Een aanzienlijk deel van de salarissen werd afhankelijk van hoe actief de betreffende persoon in de politiek was. Hetzelfde gold voor woningmogelijkheden en vooral voor de mogelijkheden van universitaire/hogere en middelbare opleiding. Iemand die niet politiek geëngageerd genoeg was of geen omkoperij pleegde, werd veroordeeld om een leven van de tweede categorie te voeren.

De opkomst van de underground-cultuur was een zeldzaam voorbeeld van openbare vertoning van meningsverschillen in de realiteit van de jaren zeventig in Tsjechoslowakije. In feite ging het om een gesloten kring van intellectuelen en individuen die geen actief verzet pleegden. Maar als een muziekgroep in de gevangenis werd gezet alleen om als een exemplarisch geval te dienen, leidde dat tot onverwachte consequenties voor het establishment. De oprichting van Charta 77 was een manifestatie ter bevordering van de mensenrechten, waartoe de ČSSR zich in de zgn. Helsinki-akkoorden had verbonden.

In verband daarmee werd door de StB de ‘Akce Asanace’ gelanceerd, een grootschalige actie tegen de dissidenten met de bedoeling om deze laatste ongenormaliseerde bevolkingsgroep te vernederen. Bovendien kwam er ook een

---

²⁶ Lenka Kalinová, *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969 – 1993*, Praha: Academia, 2002, p.62.

diplomatisch incident voor. Max van der Stoel, de toenmalige Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken, was in Praag door Nederlandse journalisten met professor Patočka bekend gemaakt, die een van de grondleggers van Charta 77 was. Het gesprek leidde tot uitwijzing van de minister en een serie felle ondervragingen van Patočka, die op de gevolgen van uitputting stierf.²⁷

De pesterijen verbonden met 'Akce Asanace' leidden tot emigratie van 280 Charta-ondertekenaars (15% van het geheel).²⁸

Niettemin werden de jaren tachtig gekenmerkt door de stijgende populariteit van Tsjechische dissidenten in het Westen, de opkomst van Solidarność in Polen, Perestrojka in de Sovjet-Unie en de algemene afbrokkeling van het Oostblok.

---

²⁷ Hans Renner, *Tsjechië en Nederland*, ... p. 56-57.

²⁸ Luděk Navara, Josef Albrecht, *Abeceda komunismu*, Brno : HOST, 2010, p.16.

3 Nederland

De jaren zestig waren ook (en voornamelijk) aan de westerse kant van het IJzeren Gordijn een tijd van oproer. Het conflict tussen het conservatisme en de antiautoritaire jonge generatie escaleerde in het uitbreken van protesten tegen de Vietnamoorlog, de Parijse studentenrevolte, gelijkaardige rellen in Duitsland en veel meer. De cultuur van de Provo's kan men tot de pioniersbewegingen van de jeugd in West-Europa rekenen. De publieke actie, bezetting van openbare plaatsen, links-radicalisme, etc. kan in het algemeen genoemd worden als het streven voor maatschappelijke vrijheden. Overigens is dat volgens mij ook de basis geweest voor de latere mensenrechtenpolitiek die in de jaren zeventig (Helsinki-akkoorden) en tachtig tot de val van totalitaire regimes in de MOE-landen heeft bijgedragen.

Wat de migratie in Nederland betreft waren de jaren vijftig en zestig de meest turbulente periode in de geschiedenis.²⁹ Behalve de bevolkingsgroei en de daardoor veroorzaakte woningnood moest de overheid ook de terugkeer uit Indonesië regelen. Vooral kleine boeren werden in de jaren vijftig gesubsidieerd om o.a. naar Canada te verhuizen. Bijna aansluitend komt er medio jaren zestig een golf gastarbeiders vanuit Turkije, Marokko en Spanje.

3.1 Reacties op de inval en de publieke interesse in Tsjechoslowakije

“De Nederlandse regering heeft met afschuw en grote bezorgdheid kennis genomen van het militaire ingrijpen van de Sovjet-Unie en enige andere leden van het Warschaupact in Tsjechoslowakije, dat juist een hoopgevende ontwikkeling doormaakte. Door deze agressie is de onrust in de wereld verhoogd en de mogelijkheid van een meer blijvende ontspanning weer verminderd. Het Nederlandse volk, dat een bezetting van het eigen land heeft gekend, voelt in bijzondere mate mee met het Tsjechoslowaakse volk, dat in dit opzicht al zoveel leed te verdragen heeft gehad. De

---

²⁹ zie de grafiek 13 ‘Cumulatief migratiesaldo in de periode 1795-2006’ in Han Nicholaas, Arno Spranger, *Buitenlandse migratie in Nederland 1795-2006: de invloed op de bevolkingssamenstelling*, Centraal Bureau voor de Statistiek [online], gebruikt op 25 maart 2014, <<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/6A1AD820-F436-4039-AC85-F19B5673E8AB/0/2007k4b15p32art.pdf>>

regering heeft zich heden morgen beraden op de toestand. Overleg is gaande met de landen van het Westelijke bondgenootschap over de ontstane situatie en over de houding, die daartegenover moet worden aangenomen en de stappen die kunnen worden genomen.” aldus premier De Jong in de door televisie uitgezonden regeringsverklaring betreffende de inval.³⁰

In de kranten kwam er (behalve de politieke analyses) bezorgdheid over Nederlandse burgers op reis in Tsjechoslowakije. Het Vrije Volk vermeldt cijfers van de Tsjechoslowaakse ambassade die spreken over ongeveer duizend tot tweeduizend Nederlanders met een geldig visum die zich op 21 augustus in de ČSSR zouden bevinden. Lezers werden voornamelijk gerustgesteld dat hun verwanten op bezoek in de ČSSR geen risico liepen. Een van de binnenlandse preventieve maatregelen was bijvoorbeeld de onmiddellijke terugkeer van koningin Juliana van haar vakantie in Italië.³¹

In het algemeen kan men zeggen dat de ontwikkeling in Tsjechoslowakije met sympathie werd gevolgd. Er werden talloze solidariteitsbetuigingen en straatprotesten georganiseerd. De Telegraaf van 23 augustus vermeldt dat het Haagse Jongeren Parlement een protestactie organiseerde die *“mede door het optreden van op een rel beluste meelopers”* leidde tot een voor de jaren zestig typische clash met bewakers en de politie bij de Sovjet-ambassade te Den Haag. *“...Nadat er tevergeefs aangebeld werd bij de Hongaarse ambassade en bij de Poolse ambassade een protestbrief was afgegeven brak bij de Russische ambassade de hel los...”*³² Toen enkele ruiten van de ambassade met plaveisel werden stukgegooid en rookbommen werden ontstoken, werd de menigte door de politie uiteengeslagen en het protest ging vreedzaam verder naar de ambassade van Tsjechoslowakije waar een brief met solidariteitsbetuiging werd overhandigd. In andere steden, oa. Amsterdam en Rotterdam, droegen deze protestacties een vreedzamer karakter.

Natuurlijk namen ook de Tsjechoslowaken zelf deel aan de publieke acties en bemiddelden bijvoorbeeld een deskundige uitleg over de Praagse lente en de inval.

---

³⁰ Sjoerd van der Noord, *Nederland en de Praagse Lente*, Univeriteit van Amsterdam, 2012, p. 48.

³¹ *Koningin terug*, Het Vrije Volk, 22 augustus 1968, p. 1.

³² *Haagse jeugd bekogelde bewaking bij ambassade*, De Telegraaf, 23 augustus 1968, p. 4.

Nog één jaar daarna moest het in Nederland nog steeds een levendig thema zijn. Op 21 augustus 1969 werd er een televisiediscussie uitgezonden met professor Zdeněk Dittrich, vluchteling van 1948 en professor geschiedenis aan de Universiteit Utrecht.³³

Het boek van de in Nederland beroemde schaakkampioen Luděk Pachman *Zeven dagen in augustus*, merendeels gebaseerd op zijn lezing die in oktober 1968 op de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam plaatsvond, werd door Het Parool in 1969 uitgegeven.³⁴

De verhoogde Nederlandse interesse in Tsjechoslowakije kan ook worden bewezen door vertalingen van schrijvers zoals Ladislav Mňačko, wiens 'publicistische' roman met de alleszeggende titel *De smaak van de macht. De ervaringen van een Tsjechoslowaakse communist*, in 1969 door Bruna werd uitgegeven.

Tijdens en ook na de inval was er een levendig verkeer van mensen. Op een ranglijst van Westerse buitenlandse toeristen in Tsjechoslowakije bevond Nederland zich in 1969 op de derde plaats, juist achter Duitsland en Oostenrijk.³⁵

Toen ik me afvroeg waarom Nederlanders zo betrokken bij de Tsjechoslowaakse vluchtelingenkwestie waren, leek mij het volgende citaat uit het jaarverslag van 1967 van de Stichting Nederlands Hulpcomité voor Tsjechoslowaakse Vluchtelingen een goed antwoord: *“Op initiatief van het Comité van Vrije Tsjechoslowaken in Nederland zijn op 17 september 1967 Tsjechoslowaakse emigranten (75) bijeengekomen op Groot Kievitsdal te Hilversum. ... Door vroegere verworvenheden levendig te houden, ..., verrijken zij bovendien het Nederlandse culturele leven en ten slotte worden de Nederlanders er door zulk manifestatie aan herinnerd dat de vluchtelingen door hun keuze tegen een dictatoriaal systeem hebben bijgedragen tot verdediging van een oude Nederlandse traditie: strijd voor de vrijheid.”*³⁶

---

³³ *Okno dokořán*, juni 1969, p. 38.

³⁴ *Okno dokořán*, juni 1969, p. 38.

³⁵ *Het Parool 10 juli 1969* in *Okno dokořán*, september 1969

³⁶ *Jaarverslag 1967*, Stichting Nederlands Hulpcomité voor Tsjechoslowaakse Vluchtelingen, p. 4-5.

3.2 Opvang van 'achtenzestigers' in Nederland

Het aantal naar Nederland geëmigreerden is marginaal vergeleken met andere landen. Een rapport van het CBS spreekt over ongeveer 600 Tsjechoslowaken die zich hier sinds de inval tot het eind van 1968 blijvend zouden vestigen.³⁷ Tot begin 1970 is het aantal gestegen tot 1044 Tsjechoslowaken die niet terugkeerden en een permanente verblijfsvergunning in Nederland kregen.³⁸

Voor een nader onderzoek zal het eerst handig zijn om de emigranten in bepaalde groepen te plaatsen met aandacht voor de vormen van aankomst in Nederland.

Als eerste groep emigranten kunnen we alle personen beschouwen die toen op toeristisch, zakelijk of academisch verblijf in Nederland waren. Deze mensen werden een probleemloze visaverlenging gegarandeerd. Ook als hun reisdocumenten gedurende het verblijf ongeldig werden.

De tweede groep van emigranten had ook een betrekking met Nederland gekend en ging dus niet naar een helemaal vreemde omgeving. Hier spreekt men over mensen, die zich in de ČSSR bevonden op het moment van de inval. Dankzij de contacten van vroegere ontmoetingen met bevriende Nederlanders op reis in de ČSSR (en omgekeerd) vonden deze emigranten een directe kans om een visum bij de Nederlandse ambassade in Praag aan te vragen. Het verkrijgen van visa was toen niets vanzelfsprekends en alle verzoeken van personen zonder uitnodiging of waarborging door een Nederlander werden gewoon afgewezen.

De derde groep emigranten bestaat uit vluchtelingen die na het verlaten van Tsjechoslowakije de vluchtelingenkampen in Duitsland en Oostenrijk wisten te bereiken. Daarvan kwam er alleen een klein aantal naar Nederland, meestal als iemand voor een studiebeurs gekozen werd. Door de UNHCR werd aangedrongen op de verdeling van vluchtelingen, maar de overheid had nochtans geweigerd om er deel aan te nemen. Er waren al veel Tsjechoslowaken in Nederland gestrand, dus de totale participatie aan de opvang van emigranten bleef bijna hetzelfde in vergelijking met de

---

³⁷ Vina Wijkhuijs, Mariska Kromhout et al., *Cahier 2009-3 'Migratie naar en vanuit Nederland: Een eerste proeve van de migratiekaart'*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum & Maastricht University, 2009, p. 96.

³⁸ Petra Kujová, *Een geschiedenis van de Tsjechoslowaakse vluchtelingen....*, p. 44.

situatie in 1956 toen ruim 3000 van de 200 000 Hongaarse vluchtelingen in overleg met de overheid direct in Nederland werden uitgenodigd.³⁹

In de vierde groep worden alle resterende gevallen verzameld, dat wil zeggen de mensen die bv. zonder visum of bij toeval in Nederland zijn gestrand. Er mogen ook zulke emigranten bij inbegrepen worden, die later (1969 en later) naar Nederland kwamen en van wie de beslissing om daarnaartoe te gaan was gebaseerd op positieve berichten van succesvol gestrande emigranten.

Kujová constateert in haar scriptie dat de Tsjechoslowaakse emigranten niet in aanmerking voor de vluchtelingenstatus kwamen.⁴⁰ Volgens mij verdient deze situatie wat diepgravender uitleg. Haar standpunt geldt namelijk alleen voor de vluchtelingenstatus direct verstrekt door de Nederlandse overheid, de zogenoemde A-status, die in 1967 door de Vreemdelingenwet (Stb. 1965/40) werd ingevoerd naar aanleiding van het Internationaal Verdrag betreffende de Status van Vluchtelingen waarmee Nederland in 1956 had ingestemd. Het overheidsbeleid ten opzichte van Tsjechoslowaakse vluchtelingen was eerder passief en het was de bedoeling dat de emigranten alleen op basis van een verblijfsvergunning in Nederland zouden blijven, dus met minder steun en rechten.

De A-status werd aan de vluchtelingen toch wel toegekend, alleen gebeurde dat niet automatisch. Dat blijkt uit het Jaarverslag 1969 van de Stichting Hulpcomité net zoals uit het artikel in *Okno dokořán*. Alle Tsjechoslowaakse emigranten konden wel op een ondiscriminerende toegang op basis van het Vluchtelingenverdrag rekenen.^{41,42} Men moest daarvoor de zogenoemde mandaatverklaring via de Vertegenwoordiger van de UNHCR bij de overheid indienen.

De pragmatische houding van de overheid blijkt duidelijk als wij alle voorwaarden verbonden met de A-status proberen op te sommen. Als het belangrijkste wordt genoemd dat alle vluchtelingen kans op een vluchtelingenpaspoort hadden. Met zo een paspoort had men recht op het reizen zonder beperkingen naar de landen van West-Europa en een vlotte toelatingsprocedure voor een reisvisum naar de VS.

---

³⁹Wijkhuijs, Kromhout et al., *Cahier 2009-3 'Migratie naar en vanuit Nederland...', p. 96.*

⁴⁰ Kujová, p.42.

⁴¹ *Jaarverslag 1969*, Stichting Nederlands Hulpcomité voor Tsjechoslowaakse Vluchtelingen, p. 4.

⁴² *Okno dokořán*, juni 1969, p. 25.

Verder werd men al na 6 jaar (in plaats van 16) gerechtigd tot pensioen op basis van de Algemene Ouderdomswet. Er was ook recht op een rijksstudietoelage en andere sociale voorzieningen.

Indien de emigranten van deze mogelijkheid niet hadden gebruikgemaakt, mochten ze wel in Nederland blijven op basis van de verblijfsvergunning, die elk jaar verlengd moest worden. Indien van toepassing hadden ze ook toegang tot een uitkering op basis van de Algemene bijstandswet. Na vijf jaar verblijf in Nederland konden alle emigranten een verzoek tot naturalisatie indienen.

Zoals al zeker is gebleken, bestond er naast de overheid een uitgebreid netwerk van non-gouvernementele organisaties die zich met de opvang van vluchtelingen en gestranden bezighielden. Hier volgen een paar voorbeelden hiervan.

De Stichting Nederlands Hulpcomité voor Tsjechoslowaakse Vluchtelingen was een uitsluitend particulier fonds dat al sinds 1948 zowel financiële hulp als advies en morele bijstand aan Tsjechoslowaken verleende. Toen medio 1969 een steeds groter aantal Tsjechoslowaken de grenzen naar het Westen begon te overschrijden, droeg de Stichting Hulpcomité door middel van het rondzenden van een circulaire bij tot het verschijnen van krantenartikels, waardoor succesvol publieke aandacht werd getrokken. De bedoeling van deze krantenartikels was om voor werk- en woongelegenheden voor mogelijke toekomstige vluchtelingen te zorgen. De reacties van het volk lieten niet op zich wachten. Een honderdtal emigranten kon zo snel werk vinden. Naar aanleiding van deze circulaire verscheen ook in Het Parool van 29 juni 1969 het artikel 'Neem een Tsjech' met een soortgelijk effect.⁴³ Deze stichting waarschuwt ook potentiële gastheren om niet spontaan "*hun oppervlakkige kennissen*" aan te moedigen om naar Nederland te emigreren, ook omdat er veel meer steun van de overheid verwacht was en dat leidde tot de teleurstelling van de gastheren en hun gasten.

Stichting Vluchteling-Studenten UAF te Utrecht is een organisatie die in reactie op politieke oproeren in Oost-Europa werd opgericht, namelijk na de Communistische staatsgreep in Tsjechoslowakije. In 1968 werden er ongeveer 50 studenten uit de vluchtelingenkampen geselecteerd voor een studiebeurs in Nederland. De financiering van dit fonds gebeurde particulier, maar werd ook door de overheid

---

⁴³Jaarverslag 1969, Stichting Hulpcomité..., p. 7.

betaald, omdat het het verstrekken van de rijksstudietoelages bemiddelde als er een jonge emigrant (bv. met de A-status) ertoe gerechtigd was. De assistentie in de eerste dagen in Nederland werd verleend door de Stichting Bijstand Buitenlandse Studerenden door middel van taalcursussen en begeleiding.⁴⁴

Geconcludeerd kan worden dat het qua officieel beleid helemaal niet makkelijk was om juist in dit land als emigrant te stranden. De pragmatische en passieve houding van de Nederlandse overheid stond echter in tegenstelling tot de ijver van de bevolking.

Als ik probeer een samenvatting van het hierboven geschetste te maken, kom ik tot de conclusie dat de meest overeenstemmende en tegelijkertijd de enige objectieve reden voor emigratie van een Tsjechoslowaak naar Nederland de betrokkenheid van het Nederlandse volk zou kunnen zijn. Dat geldt echter niet voor de vierde groep die onder invloed van andere factoren stond.

De activiteit van Nederlanders ten opzichte van vluchtelingen was niet alleen beperkt tot gastvrijheid, bijstand en het bemiddelen van werk. In emigrantenbladen zoals *Okno dokořán* (Raam wijd open) verschenen ook advertenties van Nederlandse firma's waarbij de emigranten van speciale kortingen konden profiteren. Een ironische ondertoon krijgt de doelgerichte advertentie op een anticorrosief beschermingsmiddel voor auto's: "*Waarom roest mijn Skoda zo snel?...*" begint de advertentie die verder uitleg geeft over hoe de lucht in het zeeklimaat veel vochtiger en agressiever is dan in Centraal-Europa.⁴⁵

---

⁴⁴ *Jonge Tsjechen willen studeren in Nederland*, Het Vrije Volk, 17 oktober 1968, p. 4.

⁴⁵ *Okno dokořán*, juni 1969, p. 23

4 Het leven van geëmigreerde Tsjechoslowaken in Nederland

Voor de achtenveertigers betekende de augustusinvall een einde aan hun dromen, dat wil zeggen de hoop op een terugkeer naar het vaderland. Ze hadden zich snel gericht op de hulp aan nieuwe emigranten, maar even zo snel kregen ze daar last van.

Door de oude generatie emigranten werden de nieuwkomers vaak als gewone fortuinzoekers en economische migranten gezien. Bovendien, in vergelijking met de omstandigheden waaronder de 48'ers Tsjechoslowakije verlieten, was de situatie van de 68'ers in alle opzichten gunstiger. Het slechte beeld van de 68'ers was gebaseerd op geruchten rond hun gedrag tijdens de eerste dagen in ballingschap. Bij veel emigranten bleek dat hun eerste en grootste interesse was gericht op materiële vragen omtrent de mogelijkheden van het sociale systeem.

“...Met die nieuwkomers heb ik niks gemeen. Ik ben wel een vluchteling, ik weet waarom ik vluchtte en waarom ik een politiek asiel vroeg. Diegenen die na augustus '68 kwamen zijn toeristen of gastarbeiders. Na enige tijd gaan ze met volgepakte koffers weer terug naar huis, zo meteen als de situatie in Tsjechoslowakije een beetje beter wordt. Ondertussen genieten ze van Hollandse sympathie, werken ze op goede werkplaatsen en vaak krijgen ze nog sociale steun. Die Turkse en Spaanse gastarbeiders zijn mij toch sympathieker...”⁴⁶

4.1 Gezamenlijke activiteiten van emigranten

De in 1956 geëmigreerde Mirek Kabelá initieerde de uitgave van het blad *Okno dokořán* dat op onregelmatig (drie of vier keer per jaar) in de jaren 1969 – 1972 verscheen. De bedoeling was om de nieuwkomers met de oude generatie emigranten samen te brengen.

---

⁴⁶ door een onbekende lezer geschreven reactie op een uitnodiging voor de vergadering van emigranten in Amsterdam, *Okno dokořán*, februari 1969, p. 11 (mijn vertaling)

De belangrijkste openbare bijeenkomst van de Tsjechische en Slowaakse landgenoten was een traditioneel herdenkingsfeest in Naarden, bij het monument van J. A. Comenius.

In 1986 werd voor de eerste keer het Tsjechoslowaakse populairwetenschappelijke symposium georganiseerd. Een bijeenkomst, waar de emigranten hun uitvindingen en successen presenteerden. Het is ook de eerste verbetering geweest wat de verhouding tussen 48'ers en 68'ers betreft. Het werd een succes en de traditie van deze symposia zette zich tot de 21e eeuw voort.

Vooraf na de Fluwelen revolutie van 1989 gaan beide golven van emigranten nauwer samenwerken in het organiseren van hulpacties voor het vaderland. De stichting van Democratische Tsjechen en Slowaken in Nederland deed mee aan het uitgeven en de schenking van boeken en brochures over Westerse democratie of Nederlandse samenleving, met de bedoeling om een inspiratie te kunnen zijn voor het herstel van de Tsjechische en Slowaakse jonge democratie.

4.2 Integratie en psychologische problemen van emigranten

In verband met de Tsjechische emigranten wordt vaak over de 'anpassungsfähigkeit' gesproken. Een Tsjech zal aan alles wennen, kortom. Aangemoedigd door de vrijheden en mogelijkheden van de Nederlandse democratie konden de Tsjechoslowaken profiteren en genieten van alles wat in de ČSSR niet mocht. Ze konden hun leven zelf bepalen, dat wil zeggen zelf een baan kiezen, een woning naar eigen vermogen betalen en onbeperkt reizen. Vanuit dit opzicht was hun integratie succesvol.

De Nederlandse gastvrijheid, welvaart en sociale voorzieningen waren helaas niet genoeg om een gelukkig nieuw leven te kunnen leiden. Vooral de verschillen in mentaliteit en de aanhoudende taalbarrière waren voor veel emigranten iets wat ze niet hadden verwacht en wat tot hun teleurstelling leidde. Het Nederlands is rijk aan dialecten en regionale accenten, waardoor het niveau van taalvaardigheid van een moedertaalspreker nauwelijks bereikt kon worden. In grote steden zou dit geen probleem zijn, maar in kleine steden en op het platteland wel. In gesprekken met Nederlanders werden de emigranten vaak met de typische vraag "*Waar komt u vandaan?*" aangesproken waarvan zij het gevoel vaak kregen dat zij in hun nieuwe thuis voor altijd als vreemdelingen zouden worden beschouwd.

Een grote schok was voor velen het links-radicalisme van de jeugd. Aan de andere kant stonden er de traditionele 'zuilen' van de Nederlandse samenleving die sterk onder de invloed van godsdienstige tradities stonden.

Jiří Diamant en Mirek Kabela hadden in Nederland een goede baan als klinisch psycholoog gevonden, met grote belangstelling voor andere emigranten die zich niet zo gelukkig in hun nieuwe thuis voelden. Vooral het werk van Diamant is tot op vandaag de dag een belangrijke bron. In zijn bijdragen voor het Tsjechoslowaakse symposium typeert Diamant drie verschillende manieren van integratie. Hyperintegratie is het geval dat iemand te veel de nieuwe normen overneemt en de oude normen onbelangrijk vindt. Dit gedrag is volgens hem typisch voor de 2e generatie emigranten, dus pas in het buitenland opgegroeide kinderen van geëmigreerde ouders. Als hypointegratie beschouwt Diamant minder gelukkige emigranten die hun afkomst te veel naar voren brengen en de nieuwe omgeving proberen te overzien. Ten slotte is er volgens hem de normale integratie – een staat van de ziel waar men het juiste evenwicht tussen het nieuwe en het oude heeft gevonden.⁴⁷ Uiteraard mag de normale integratie niet in het algemeen worden gedefinieerd. Het was eerder een hoopgevende aanbeveling voor degenen die zich niet goed voelden. Interessant is, dat in de bijdrage voor het XX. Symposium in 2005 Diamant in een andere volgorde spreekt en de betekenissen van deze termen heroverweegt. In zijn rede met de titel *'Alles is anders'* komt hij tot de conclusie, dat volledige integratie onmogelijk was vanwege de obstakels gezet door de autochtonen. De ontwikkeling van de integratie deelt hij in drie fases in: in de eerste fase van emigratie wilde iedereen zich zo veel mogelijk integreren - hyperintegratie. Dat leidde later tot de ideale graad van integratie – de bevinding dat er niets meer daaromtrent kan worden gedaan en positieve kritiek op de nieuwe samenleving. Uiteindelijk komt de laatste fase – ik veronderstel dat het min of meer met de teleurstelling van de ontwikkeling in post-revolutionair Tsjechië, en dus met een versterkt gevoel van heimwee, overeenkomt. Dan spreken wij over de definitieve

---

⁴⁷ Jiří Diamant, *Psychologické problémy emigrace*, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995, p. 108-119.

staat van de ziel van de emigrant – hypointegratie en het verlangen naar het verloren vaderland dat al helemaal niet meer te bereiken is.⁴⁸

De uiteindelijk succesvolle integratie van Tsjechoslowaken in de Nederlandse samenleving kan overigens worden bewezen door het feit dat alleen een minimaal deel van de emigranten na de Fluwelen revolutie terug naar Tsjechoslowakije verhuisde. Diamant geeft toe, dat het proces van remigratie naar het vaderland precies dezelfde psychologische problemen met zich meebrengt als het oorspronkelijke verlaten van het vaderland.

4.3 De verhouding tussen emigranten en Tsjechoslowaakse overheid

Behalve eigen problemen met het alledaagse leven in een vreemde omgeving, het aanpassen aan een andere mentaliteit en de taalbarrière, moesten de emigranten ook wennen aan het psychologische spel van de Tsjechoslowaakse inlichtingendiensten en propaganda die felle berichten over het leven van emigranten verspreidden. Het regime had behoefte aan zo veel mogelijk teleurgestelde emigranten. Dat deden ze systematisch, ook door de inzet van emigranten-spionnen.

“In het algemeen kan gezegd worden dat de Oosteuropese landen een onverminderde en niet aflatende betrokkenheid bij hun emigranten tonen... De houding van Tsjechoslowaakse autoriteiten evenwel is en blijft ook in dit opzicht star. Dat blijkt uit de manier waarop de pers schrijft over in het buitenland verblijvende succesvolle Tsjechoslowaken. Zo kreeg bijvoorbeeld de tennis-ster Martina Navratilova ondanks haar overwinning op een toernooi in Praag, toch een negatieve pers. Bovendien wordt uit preventie-overwegingen het Westen ... negatief afgeschilderd...”⁴⁹

---

⁴⁸ Jiří Diamant, „Všchno je jinak“, englicky-be.nl [online], 2011, gebruikt op 25 april 2014, <
http://www.englicky-be.nl02.members.pcxextreme.nl/index.php?view=article&catid=1%3Alatest-news&id=85%3Avechno-je-jinak&format=pdf&option=com_content&Itemid=50>.

⁴⁹ “Aspecten van Tsjechische emigratie”, In *Kwartaaloverzicht binnenlandse veiligheidsdienst, 1987-2*, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Nr. 2056.843

In verband met de normalisatie kwam er in mei 1969 een algemene amnestie voor alle vluchtelingen die naar ČSSR zouden terugkeren. Maar van deze mogelijkheid heeft slechts één procent van de achtenzestigers gebruik gemaakt.⁵⁰ Het aantal vluchtelingen bleef echter stijgen in hetzelfde tempo. Deze amnestie werd dus al in september 1969 gestopt en op 8 oktober werd het verkeer aan de grenzen van de ČSSR sterk beperkt wat in feite een einde aan de emigratiegolf maakte.

Zulke amnestieën kwamen altijd met de belangrijke jubilea terug, met name ter herdenking van de staatsgreep van 1948 in februari 1973 en 1978. Vanwege het wantrouwen en principiële afkeer ten opzichte van het Praagse establishment waren ze echter niet succesvol.

In 1976 kwam het Tsjechoslowaakse regime met de mogelijkheid om de betrekking tot het vaderland te corrigeren. De zogenoemde 'Legalisatie van het verblijf in het buitenland' stond voor het verkrijgen van het zgn. emigrantenpaspoort en een officiële vergunning voor verblijf in het buitenland. Hiervoor moesten vaak harde Westerse valuta worden betaald en de procedure zelf bestond uit een reeks vernederende gesprekken en correspondentie met het bevoegde consulaat van de ČSSR. Deze procedure moest de emigrant ook ondergaan als hij voor de begrafenis of andere situaties van humanitaire en intieme aard naar Tsjechoslowakije wou gaan. Bovendien liep de gelegaliseerde emigrant het grote risico, dat hij tot samenwerking de met inlichtingen- en veiligheidsdiensten gedwongen werd.⁵¹

---

⁵⁰ red., „*Minula se účelem*“ In *Okno dokořán*, December 1969

⁵¹ *Aspecten van Tsjechische emigratie, ...*

5 Portretten

Bij elke persoon probeerde ik om alle deelvragen van mijn scriptie te beantwoorden. Ook is er mooi te zien hoe elk van hen met zijn integratie in de Nederlandse samenleving omging en hoe hij de realiteit in Nederland vond ten opzichte van zijn verwachtingen omtrent het Westen.

5.1 Vojta Dukát en Antonín Kratochvíl

Vojta Dukát is naar eigen zeggen een Nederlandse fotograaf van Moravische afkomst. Uit zijn levensverhaal (zoals verwerkt in de bachelorscriptie van Milan Blatný) blijkt dat hij niet geïmigreerd aan het leven in het Westen was. Als een onafhankelijke kunstenaar had hij dat ook niet nodig.

Op 21 augustus 1968 was hij op vakantie in Nederland als toerist. Hij koos om niet terug te keren en door enkele Nederlanders werd hij geholpen om een studiebeurs bij de Gerrit Rietveld Academie te verkrijgen. Zijn carrière was naar eigen zeggen ongeregeld. Door zijn grote talent werd hij in 1974 en 1976 door het fotoagentschap Magnum Photos uitgenodigd, maar hij wilde zich niet laten beperken.⁵²

Dukát is een belangrijke documentairefotograaf geworden. Zijn werk is volgens mij in zekere mate beïnvloed door zijn verhouding tot de Nederlandse samenleving of tenminste wordt deze verhouding door zijn werk zichtbaar gemaakt. Kenmerkend voor zijn oeuvre zijn beelden van de meest afgelegen plekken van Europa waar hij wellicht zocht naar het leven zoals hij het thuis had gekend, dus iets wat hij in de Westerse, burgerlijke consumptiemaatschappij nauwelijks kon vinden.

“Vanuit Holland, waar hij zich had gevestigd, maakt hij zijn reizen, merendeels naar het zuiden en het oosten, naar landen, waar de verderfelijke gedachte, dat tijd geld is, nog niet is gearriveerd. Op zijn reizen door het buitenland is hij op zoek naar stilte en ... heilige momenten van het mens-zijn.”⁵³

Dukát was in het bezit van een vluchtelingenpaspoort en kon daarmee over de hele wereld reizen. Toen de legaliseringsrichtlijn kwam (zie 4.3), maakte hij in 1982 van

---

⁵² Milan Blatný, *Vojta Dukát*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2008, p. 35.

⁵³ ibidem, p. 14 (mijn vertaling).

deze mogelijkheid gebruik. Hij kon dus terug naar de totalitaire ČSSR waar hij met lokale fotografen ging samenwerken. Sinds 1989 woont hij afwisselend te Den Haag en Brno.

Bovendien heeft Dukát ook een andere emigrant geholpen wereldberoemd te worden, namelijk zijn landgenoot Antonín Kratochvíl wiens emigratie al in 1967 op een heftige manier begon. In het vluchtelingenkamp Traiskirchen liep hij vrij groot levensgevaar en werd ook met zelfmoorden en de dood geconfronteerd. Dat heeft zijn loopbaan als fotograaf sterk beïnvloed. Eerst werd hem asiel in Zweden aangeboden, maar vanwege goederensmokkel werd hij snel het land uitgezet. Zonder kans op een ander asielaanbod meldde hij zich aan bij het Franse Vreemdelingenlegioen. Daar nam hij deel aan een oefenkamp in Tsjaad. Toen hij terug naar de basis te Marseille werd gezonden, bedacht hij een ontsnapingsplan en vluchtte naar Nederland. Daar ontmoette hij toevallig zijn latere vriend Dukát, onder wiens bescherming hij ook een beurs van de Gerrit Rietveld Academie werd toegekend.⁵⁴ Het diploma in de studie Fotografie haalde hij in 2,5 jaar in plaats van 5.⁵⁵ Zijn talent was onstuitbaar en Nederland was voor hem te klein. Hij trouwde met een Amerikaanse en ging in de VS werken en wonen. Toch beschouwt hij Amsterdam tot op vandaag de dag als het belangrijkste kruispunt in zijn leven.⁵⁶ Als fotojournalist is hij in alle gevaarlijke streken van de aarde geweest. In Amsterdam werd hij ook drie keer winnaar van World Press Photo. In 1997 haalde hij de eerste prijs in de categorie Portrait, in 2003 won hij twee categorieën.

5.2 Jiří Diamant

Jiří Diamant is een Nederlandse psycholoog van Joods-Tsjechische afkomst. Nog voor WO II had hij samen met zijn broer kans om met de zgn. Winton-trein⁵⁷ naar een pleeggezin in Engeland te vluchten. Op het laatste moment besloot zijn vader om zich

---

⁵⁴ ibidem, p. 28.

⁵⁵ 13. *komnata Antonína Kratochvíla*, ceskatelevize.cz [online], 2010, gebruikt op 18 april 2014, tijd 07:23 min, <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1186000189-13-komnata/210562210800003-13-komnata-antonina-kratochvila/>>.

⁵⁶ ibidem

⁵⁷ Engelsman Sir Nicholas Winton heeft voor de WO II een buitengewone reddingsactie voor Joodse kinderen geregeld. De transporten gingen in 1939 per spoor vanuit Praag naar Hoek van Holland en verder met de boot naar Londen.

van deze actie terug te trekken, want hij wilde de familie niet verdelen. In 1942 werd de hele familie voor een transport naar Theresienstadt opgeroepen. Later in Birkenau werd Diamant ingezet bij hulpwerken. Dat heeft hij zijn leven gered. De rest van gezin en meer dan dertig naaste verwanten hebben de Holocaust niet overleefd. Deze ervaring heeft hem sterk beïnvloed en zijn carrière bepaald. Op 21 augustus 1968 bevond hij zich op een psychologisch symposium te Amsterdam. Dat er iets niet in orde was beseftte hij pas toen de afgevaardigde uit de Sovjet-Unie zich opvallend afstandelijk hielden. Na een paar dagen aarzeling ging hij terug naar Tsjechoslowakije om zijn gezin bij elkaar te brengen. Hij wilde de historische fout van zijn vader niet herhalen. Met zijn vrouw besliste hij onmiddellijk om te emigreren. Op 2 september vertrokken ze met hun kinderen in een volgepakte auto richting Wenen. Daar kwam Diamant in contact met medewerkers van de Joodse organisatie Joint. Hij kreeg emigratie naar Israël aangeboden, maar daar wilde hij niet naar toe, want zijn vrouw was een katholiek en Diamant vond de samenleving in Israël niet tolerant genoeg ten opzichte van gemengde huwelijken. Verder wilde hij zich niet in Duitsland vestigen vanwege zijn oorlogservaringen. Hij besloot om contact op te nemen met zijn nieuwe kennissen van het Amsterdamse symposium. Op weg naar Nederland, nog in Beieren, ontmoetten ze een familie Nederlandse toeristen en werden door hen ook gastvrij een logement aangeboden voor hun eerste dagen in ballingschap.⁵⁸

Vooraf door de hulp van zijn goede kennis van het Engels wist hij snel werk te vinden dat bij zijn opleiding paste. Hij kon trouwens uit 5 vacatures kiezen. Dat was voor een Tsjechoslowaak, zoals Diamant zelf toegeeft, een ongekennde situatie, omdat in ČSSR gewoon was dat men voor een commissie werd gesteld die besloot waar hij/zij zou moeten gaan werken.⁵⁹

Als grootste cultuurschok beschouwt hij het links-radicalisme van de Nederlandse jeugd. „Toen wij op die universiteit kwamen, waren wij geschokt. Overal, ook in liften, waren Lenin, Stalin, Mao, Marx, Engels. Alle vijf apostels. En hamers en sikkels. Wij dachten van waar zijn we nou naartoe gevlucht...”⁶⁰

---

⁵⁸ Hynek Moravec, *MUDr. Jiří Diamant*, pametnaroda.cz [online], 18.9.2008, gebruikt op 20 april 2014, <<http://www.pametnaroda.cz/story/diamant-jiri-1930-475>> .

⁵⁹ ibidem

⁶⁰ ibidem (mijn vertaling)

Een andere onaangename verrassing was voor hem de verhuizing van kosmopolitische en academische Amsterdam naar een provinciale stad in Noord-Holland. Vooral zijn vrouw, die thuis bleef, had het in het begin moeilijk wat de taal betreft.

Overigens is de familie Diamant een mooi voorbeeld van geïntegreerde emigranten. Na zes jaar (dus met een jaar vertraging) werden ze genaturaliseerd. Beide dochters van Jiří Diamant (sinds naturalisatie Jiri Diamant) hebben een succesvolle carrière als medische wetenschappers. Zijn menselijk belang voor landgenoten en wetenschappelijke kennis weerspiegelen zich in zijn boek over de psychologische problemen van emigratie.

5.3 Martin Šimek – een vrijheidsgenieter

Hij werd in vluchtelingenkamp Traiskirchen samen met 16 andere jongens geselecteerd om in Nederland te gaan studeren. In een gesprek met een UAF-medewerker werd hij eerst gevraagd welke studie hij zou willen volgen. Twee jaar van zijn studie rechten in Praag was verloren. Van de toon waarop hij ‘aanbevolen’ werd om niet met rechten verder te gaan, kreeg hij onmiddellijk het gevoel dat het niet zo gemakkelijk zou zijn met de vrijheid in het Westen. Toen hij ervoor koos economie te gaan studeren, moest hij tussen de Vrije Universiteit en de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam kiezen. Hij koos voor de Vrije Universiteit wat aantrekkelijker klonk dan Gemeentelijk. De studie aan de gereformeerde Vrije Universiteit, waar het eerste jaar met de Bijbel begon, was echter juist het tegenovergestelde van wat hij had verwacht. Toch was hij blij met zijn nieuwe thuis, want zijn grootste vijand (KSČ) was hij kwijtgeraakt. Hij beseftte ook snel, dat in een echte democratie vrijheid niet vanzelfsprekend komt, maar dat iemand vooral de kans krijgt om zijn rechten uit te oefenen. *“Als mens heb ik altijd naar onafhankelijkheid gestreefd. Toen ik als vluchteling vanuit het communistische Tsjecho-Slowakije naar Nederland kwam, dacht ik dat ik vrij zou zijn zodra ik in het Westen was. Ik was vooral opgetogen over de afwezigheid van onvrijheid. Maar gaandeweg ben ik gaan inzien dat de echte vrijheid in jezelf zit en niet van buitenaf komt.”*⁶¹

---

⁶¹ *Echtheid is mijn maatstaf*, Portret van Martin Šimek, uaf.nl [online], maart 2012, gebruikt op 14 maart 2013, <http://www.uaf.nl/over_het_uaf/portretten/portret_martin_simek>, mijn vertaling.

Om iets bij te verdienen gaf hij tennislessen tijdens zijn studie. Daardoor is hij met veel invloedrijke mensen in contact gekomen. „*Door het tennis gingen alle deuren voor me open.*“⁶² Behalve het succes als tenniscoach begon hij onder het pseudoniem AnoNe cartoons te tekenen, eerst voor de NRC, daarna voor de Groene Amsterdammer. Toen is zijn carrière van interviewer en radio- en tv-presentator gestart. Zijn kenmerken zijn het sterke Tsjechische accent en de catchphrase ‘vrijheid’. Tot de laatste successen van Šimek hoort zijn cabaretprogramma ‘Cartoonist’ waarmee hij in heel Nederland optreedt.

In 2009 verscheen zijn autobiografie *De vuurvliegjes achterna* over zijn vlucht uit Tsjechoslowakije, maar ook en vooral over zijn ervaringen met de verschillende opvattingen van de term vrijheid in Nederland. Wellicht is hij in Nederland de meest geciteerde emigrant ooit. In talloze luister- en videofragmenten vindt men Šimek over emigratie en vrijheid spreken. In zijn eigen opinies en beschouwingen beschouwt hij zijn emigratie als een grote verrijking: *“Jij hebt iets van jezelf weggegeven en jij hebt eigenlijk veel meer teruggekregen.”*⁶³

Om een volledige beeld van Šimek te krijgen moeten wij echter ook bestuderen hoe hij over zijn emigratie in het Tsjechisch denkt, want in zijn Nederlandstalige uitingen gaat hij natuurlijk wat voorzichtiger om met de kritiek op Nederlandse samenleving. *“Al jaren vindt Martin Šimek zijn vrijheid in het Zuid-Italiaanse Calabrië, waar hij woont als hij niet in Amsterdam moet zijn voor werk. ‘Dit is zeker een van de stilste plekken van Europa. Hier kan ik getuige zijn van de ongerepte natuur.’ Een onafhankelijk bestaan, kortom.”* wordt over hem verteld in zijn portret op de webpagina’s van UAF.⁶⁴ In het gesprek met een Tsjechische journaliste spreekt Šimek echter over zijn verhuizing naar Calabrië als zijn tweede emigratie. *„Na dertien jaar hier heb ik besloten om in Nederland verder alleen te werken, maar een ander nieuwe thuis voor mezelf te vinden.”*⁶⁵ Naar eigen zeggen mist Šimek in Nederland vooral de warmte zowel in het Nederlandse klimaat als in de menselijke verhoudingen. *„Ik geloof in het voorspel. Er*

---

⁶² ibidem

⁶³ *Martin Šimek over de 9e Symfonie van Dvořák*, youtube.com [online], gebruikt op 15 april 2014, tijd 5:20 min, <<https://www.youtube.com/watch?v=kXDgDX8RRFo>>.

⁶⁴ *Echtheid is mijn maatstaf...*

⁶⁵ Alena Plavcová, *Martin Šimek: Sopka schopná zasypat sama sebe*. czsk.net [online], gebruikt op 12 april 2014, <http://www.czsk.net/svet/clanky/osobnosti/simek_martin.html>, mijn vertaling.

moet een mooi begin bij alles zijn. Een Hollander, en dat is helaas fataal, kan je niet eens zacht aantasten. Hij omhelst je met zo een kracht dat je beenderen barsten. Zijn gevoelens kan hij alleen in extremen uiten, en die onhandigheid kan hij alleen met zijn openheid te boven komen. En dat vind ik vervelend.”⁶⁶

5.4 Jaroslav Hutka – een volkszanger zonder zijn volk

Als Martin Šimek de bekendste Tsjechische emigrant in Nederland is, dan geldt voor Jaroslav Hutka dat hij in Tsjechië de bekendste emigrant is die naar Nederland emigreerde (Comenius niet inbegrepen). Hutka is een folkzanger, die in de jaren zestig tot de beatgeneration behoorde en rond 1968 als Tsjechische Bob Dylan gold. Hij had nooit over emigratie nagedacht. Zijn vaderland verlaten was voor hem onvoorstelbaar. Toch moest hij in 1978 zijn koffers pakken. In verband met de Akce Asanace (beschreven in de hoofdstuk 2.2) werd hij door StB voor de keuze gesteld, gevangenis of exil. Samen met zijn echtgenote Daniela besloot hij pas om weg te gaan na een voortdurende onderdrukking. Op 17 oktober 1978 nam hij afscheid met zijn collega's dissidenten en Charta 77-ondertekenaars. De volgende dag verliet hij Tsjechoslowakije.

In een Tsjechisch tv-praatprogramma zegt Hutka dat hij voor Nederland koos omdat hij over het Westen niets wist en Nederland kende hij dankzij Comenius en andere ballingen als een gastvrije land.⁶⁷ Zijn verhaal klinkt een beetje idealistisch, maar in het praatprogramma kon hij er natuurlijk niet al te diep op ingaan. Zijn toenmalige vrouw beschrijft in een luisterprogramma van de VPRO hoe de situatie in werkelijkheid was. Ergens in de jaren zeventig ontmoetten ze op vakantie in Zuid-Bohemen een Nederlandse journaliste – Lida Iburg en haar man – PvdA'er Hans Kombrink. Ze raakten bevriend en bleven in contact met elkaar, per telefoon en brieven. Tijdens een telefoongesprek in 1978 barstte Daniela in tranen uit over hun situatie en Lida bood zichzelf aan als gastvrouw indien ze Tsjechoslowakije uit

---

⁶⁶ ibidem, mijn vertaling

⁶⁷ *Originální videojournal: návraty z emigrace, Jaroslav Hutka*, ceskatelevize.cz [online], 18 augustus 2012, gebruikt op 23 maart 2014, tijd 19:12–19:30 min, <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10363060615-originalni-videojournal/211411033150013/video/>>.

moesten.⁶⁸ Toen Hutka voor de zoveelste keer door de StB werd opgepakt en verhoord, zei hij tegen de agenten dat hij het al beu was en dat hij in exil naar Nederland zou gaan. Hij contacteerde de Nederlandse ambassade te Praag en aansluitend ontving hij een officiële uitnodiging van de Nederlandse overheid.⁶⁹

De Rotterdamse woning van Iburg en Kombrink was hun eerste verblijfplaats in Nederland. Daar woonden zij enige tijd op de zolderkamer en die plek verlieten toen zij hun eigen woning konden betalen van een klein collegegeld dat voor lange tijd hun enige inkomsten waren. In het luisterprogramma vertelt Daniela verder over haar eerste gevoelens toen zij voor het eerst samen in Rotterdam waren. Het verschil viel voor haar overal op. Ramen zonder gordijnen, veel bloemen, grachten en winkeletalages maakten de sfeer van Nederlandse steden veel mooier in vergelijking met het grijze Praag.

Hutka was echter niet zo enthousiast over zijn nieuwe thuis. Al snel bleek, dat alles wat hij over het leven in het Westen dacht niet zo was. *“Ik had het beeld in mijn hoofd, van het diepzinnigere, intelligentere en vrijere Westen ... in vergelijking met onze verwachtingen was het toch helemaal iets anders.”* aldus Hutka over zijn ontwaking.⁷⁰ Hij werd opnieuw geconfronteerd met allerlei pesterijen van overheden waaraan hij oorspronkelijk dacht te ontsnappen door de emigratie. Toen hij naar Canada wou reizen, werd hij meerdere keren geweigerd vanwege zijn lange haar. Wat voor communisten in de ČSSR een verschijnsel van de gedegeneerde Westerse beat- en hippiecultuur was, was voor de conservatieve Canadezen een kenmerk van een communist of anarchist.

Toen hij vertrok was hij van plan om verder in het Tsjechisch te schrijven en componeren en zo zijn boterham te verdienen. Hij had gerekend op hulp en solidariteit van andere emigranten, maar deze kringen keerden hem de rug toe toen hij in zijn bijdragen voor emigrantenbladen te kritisch over de Tsjechische nationale kwestie schreef. Hutka was voor de emigratie nooit buiten Tsjechoslowakije geweest

---

⁶⁸ Lida Iburg, *Daniela en Jaroslav Hutka en Charta '77*, VPRO [online], april 1999, gebruikt op 23 maart 2014, tijd 12:51 min, <http://www.npo.nl/daniela-en-jaroslav-hutka-en-charta-77/13-04-1999/POMS_VPRO_368474> .

⁶⁹ Dominika Rybová, *Causa Jaroslav Hutka*, hutka.cz [online], 1990, gebruikt op 23 april 2014, <<http://www.hutka.cz/new/html/causa.htm>> .

⁷⁰ ibidem (mijn vertaling)

en sprak ook geen vreemde taal. Hierdoor voelde hij zich gehandicapt.⁷¹ „*Vandaag de dag woon ik in een omgeving waar ik mijn gedachten niet zo kan uiten, dat ze op een of andere manier de publieke bekendheid kunnen raken.*“⁷² schreef hij in 1981. Zes jaar probeerde hij met grote moeite om Nederlands te leren, want zijn volgende idee was dat hij voor het Nederlandse publiek zou optreden. Het hoogtepunt van zijn ijver is het album *Hier is mijn thuis* (1984) waarop hij zijn liedjes in een Nederlandse vertaling zingt. Toch lukte het hem niet zijn eigen publiek te vinden. Daarom werd hij steeds pessimistischer. *“Het exil is slechts een groep verspreide en half verdwaalde individuen en het kan niet anders. Exil is geen strijdvaaardige post, maar een ellende.”*⁷³

Een jaar na Hutka werd ook zijn collega protestzanger Hvězdoň Cigner uit de ČSSR weggepest. Cigner maakte een minder gelukkige carrière in Nederland. In zijn problemen verdwaald pleegde hij na 10 maanden in ballingschap zelfmoord. Jiří Černý, Tsjechisch muziekcriticus en journalist, geeft toe, dat Hutka er niet van verwijderd was om hetzelfde te doen.⁷⁴ Hutka zelf heeft pas later in een interview zijn herinnering aan Cigner opgehaald. Hij werd gevraagd of hij emigrantendromen had. *“Tot zover heb ik geen emigrantendroom gehad. Toch heb ik deze lente van iets vreselijks gedroomd. Ik onderging een harttransplantatie en beleefde heel levendig mijn eigen dood... Later kwam ik erachter dat ik deze droom op dezelfde dag had wanneer Cigner enkele straten verder zelfmoord had gepleegd.”*⁷⁵

De fluwelen revolutie in 1989 was voor Hutka iest waarop hij misschien al niet gehoopt had. Toen de protesten echt massaal werden en het succes van de revolutie op de deur klopte, ging Hutka als een van de eersten terug naar Praag. Daarna is hij alleen een paar keer in Nederland op bezoek of voor optredens geweest.

---

⁷¹ *Originální videojournal, Česká televize...*, tijd 17:50 – 17:55 min.

⁷² Karel Hvížd'ala, *České rozhovory ve světě*, Praha: Československý spisovatel, 1992, p. 279-300 (mijn vertaling)

⁷³ *ibidem*

⁷⁴ Jiří Černý, *Písničkářský exil začal devítkami Karla Kryla*, ihned.cz [online], 8.9.2009, gebruikt op 30 maart 2014, <<http://hn.ihned.cz/c1-38254850-pisnickarsky-exil-zacal-devitkami-karla-kryla>>.

⁷⁵ Karel Hvížd'ala, *České rozhovory ve světě...*, p. 279-300 (mijn vertaling)

5.5 Ivan Landsmann - een mijnwerker die in Nederland een succesvolle Tsjechische schrijver werd

Zijn broer emigreerde al in 1968 naar Zweden en vestigde zich later in Canada. Ivan, toen 19 jaar oud, gaf de voorkeur aan zijn familie en vrienden. Eerst werkte hij enige tijd als bijrijder van vrachtwagen en na het vervullen van zijn dienstplicht koos hij voor een carrière als mijnwerker. De zware arbeid in de kolenmijn was lucratief, maar verder zag hij geen toekomst in het dagelijkse risico van de dood. In de loop der jaren verlangde hij dus steeds meer naar emigratie. Omdat hij geen lid van de KSČ was, en trouwens ook op zijn werkplaats de Communisten openlijk bekritiseerde, werd hij in ruil daarvoor getreiterd door het KSČ-orgaan binnen het bedrijf. Van zijn broer in Canada ontving hij elk jaar een uitnodigingsbrief om daarmee een uitreisverzoek bij het bedrijf in te kunnen dienen. Dit verzoek werd altijd geweigerd vanwege zijn slechte politieke profiel. Maar zijn goede prestaties op het werk waren uiteindelijk het sleutelargument voor de inwilliging van zijn verzoek. Zo verliet hij in 1985 zijn vrouw en twee dochters. Eerst ging hem alles goed en werkte hij in het garagebedrijf van zijn broer, maar na twee maanden werd hem verteld dat hij terug naar Tsjechoslowakije moest. De Canadese overheid wilde zijn verblijfsvergunning niet verlengen want een immigratieverzoek voor Canada mocht uitsluitend vanuit het buitenland worden ingediend. Mistroostig keerde hij terug naar Europa met het slechte gevoel dat hij nooit meer terug naar Canada zou keren. Zijn vliegticket naar Praag werd geregeld met een tussenstop op Schiphol. Daar onderbrak hij zijn reis en volgens de instructies van zijn broer probeerde hij de officiële instanties te contacteren. Een paar dagen zwierf hij in de transitzone van de luchthaven rond en moest wachten op de toelatingsprocedure. Hij kreeg een verblijfsvergunning voor een jaar en zo begonnen zijn Nederlandse escapades.⁷⁶

Op straat in Nederland gelaten raakte al snel zijn geld op. Hij zocht in Amsterdam naar Tsjechische kroegen, omdat hij door zijn broer niet goed was geïnformeerd over de mogelijkheden in Nederland. Toch probeerde hij voortdurend ook op andere manieren zijn landgenoten te vinden, meestal in de telefoongids. Maar twee maanden lang lukte het hem bijna niet. Bij toeval vertelde een kroegbezoeker hem dat er een bekende Tsjechische emigrant ergens in Rotterdam woont, een zekere Hutka. Twee

---

⁷⁶ Ivan Landsmann, *Pestré vrstvy*, Praha: Torst, 1999, 329 p.

weken land klopte Landsmann tevergeefs op de deur van Hutka, want de zanger was op vakantie. Maar uiteindelijk hebben de twee elkaar ontmoet en raakten bevriend. Landsmann vertelde zijn levensverhaal en Hutka zei tegen hem, dat zo een verhaal in een boek hoort en dat het ook als een soort therapie zou kunnen dienen. Zo begon Landsmann zijn autobiografie te schrijven. Niemand had toen beseft, dat hij daardoor zijn permanente asiel in Nederland zou verkrijgen.

Als een vluchteling met de C-status mocht hij niet werken en moest zich elke week bij de politie melden. Hij kreeg onregelmatig een klein bedrag op basis van de Algemene bijstandswet en ook via enkele non-gouvernementele organisaties. Na drie jaar wilde de overheid zijn verblijfsvergunning niet meer verlengen. Toen besloot Hutka om de memoires van Landsmann te sturen naar Josef Škvorecký, een in Canada gevestigde schrijver en eigenaar van de exil-uitgeverij '68 Publishers. Overtuigd van de kwaliteiten van het fragment zond Škvorecký een verzoek aan de Nederlandse overheid, waarin hij verklaarde, dat Landsmann een belangrijke Tsjechische schrijver was, en dat het wenselijk was om hem als politiek vluchteling te behandelen.

Zo werd Landsmann de vluchtelingenstatus toegekend. Daardoor was hij gerechtigd tot sociale uitkering en kreeg hij toegang tot de arbeidsmarkt. Wat zijn levensstijl betrof kwam er echter geen verandering. 16 jaar van het bestaan als een mijnwerker had hem gebrandmerkt. Vanwege zijn lage kwalificatie, lust voor alcohol en slepende pols- en handklachten bleef hij sterk benadeeld voor potentiële werkgevers. Hij werd ook nooit geïntegreerd. Gedurende hele jaren negentig woonde hij nog steeds in Nederland en naar Tsjechië ging hij alleen op bezoek, maar in de 21e eeuw is hij definitief naar Tsjechië teruggekeerd.

Zijn boek *Pestré vrstvy* (Bonte lagen, genoemd naar een geologisch verschijnsel in de steenkoollagen) werd pas in 1999 uitgegeven en werd onmiddellijk een groot success, vooral dankzij zijn levendig en authentiek taagelbruik die typisch voor mijnwerkers in de regio van Ostrava was. Nog datzelfde jaar werd het tot Boek van het jaar gekozen door lezers van de krant 'Lidové noviny'. Sinds 2011 speelt het theater in Ostrava het gelijknamige toneelstuk gebaseerd op het boek. Een verwerking tot tv-serie werd door Landsmann geweigerd.

Conclusie

In mijn werk heb ik me op het beantwoorden van twee hoofdvragen gericht. Welke redenen emigranten voor de keuze van Nederland hadden en in welke mate ze daar integreerden.

De eerste helft van de scriptie is gericht op de historische achtergrond en de oorzaken van de migratiegolven vanuit Tsjechoslowakije die tussen 1968 en 1989 ook Nederland bereikten.

In het volgende gedeelte heb ik de opvang van emigranten en integratie analytisch benaderd. De belangstelling en ijver van het Nederlandse volk ten opzichte van Tsjechoslowaakse vluchtelingen spelen volgens mij een belangrijke rol wat het aantal emigranten betreft. De redenen die ik in de inleiding veronderstelde lijken mij nu te vaag. De beslissing van emigranten moest vaak snel en pragmatisch zijn en voor zulke redenen was er volgens mij geen plaats en tijd. In het algemeen kan dus gezegd worden dat de emigranten door persoonlijke betrokkenheid van Nederlanders werden overtuigd om zich juist hier te vestigen.

Een nog preciezer beeld zal kunnen worden weergegeven door een vergelijking van de rol van andere landen in de opvang van geëmigreerde Tsjechoslowaken. Dat zal echter een thema voor een aparte scriptie kunnen zijn.

In het voorlaatste hoofdstuk stel ik vast, dat de integratie in de Nederlandse samenleving voor velen moeilijk kon zijn. Er waren meer negatieve invloeden dan positieve. Dat is geen kritiek op de Nederlandse samenleving, want er was een samenloop van meer invloeden, oa. de activiteiten van de Tsjechoslowaakse inlichtingendienst, de fluwelen revolutie en haar (voor sommigen) teleurstellende ontwikkeling en uiteindelijk de splitsing van Tsjechoslowakije. Het leven van Tsjechische emigranten in Nederland kan dus in het algemeen niet worden beschouwd als succesvol.

Mijn standpunten ten opzichte van de gestelde vragen zijn overigens geïllustreerd en verantwoord door middel van de portretten van enkele gekozen emigranten.

Ten slotte wil ik mijn scriptie afronden met een citaat, dat sinds de 17e eeuw een leidend motto van Tsjechische ballingen over de hele wereld is, en dat nog steeds in het Tsjechische collectieve geheugen een plaats heeft en dat iedereen doet denken aan zijn eigen vrijheid. Een citaat van de grootste Tsjechische emigrant ooit – Comenius:

“Ik stel mijn vast vertrouwen op God, dat na het voorbijgaan der stormen zijns toorns, die wij door onze zonden over onze hoofden gebracht hebben, het bestuur uwer aangelegenheden tot U zal wederkeren, o Tsjechisch volk.”⁷⁷

---

⁷⁷ Jan Amos Komenský, *Het testament van de stervende moeder der broeder-uniteit*, vertaald door R. A. B. Oosterhuis in 1928, In *Okno dokořán*, september 1969, p. 42

Literatuurlijst

Monografieën

- BLATNÝ, Milan. *Vojta Dukát*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2008, 54 p.
- DANIHELKOVÁ, Eva. *KAREL ENGLIŠ A JOSEF LUDVÍK FIŠER, dva paralelní životopisy*.
Olomouc: bachelorscriptie, 2011, 47 p.
- DIAMANT, Jiří. *Psychologické problémy emigrace*, Olomouc: Matice cyrilometodějská,
1995, 208 p.
- DOLEŽAL, Jaromír. *80 let T.G. Masaryka*. Praha: Státní nakladatelství, 1929, 197 p.
- HORST, Han van der. *De lage hemel: Nederland en de Nederlanders verklaard*,
Schiedam: Scriptum, 1996, 292 p.
- HVÍŽĎALA, Karel. *České rozhovory ve světě*, Praha: Československý spisovatel, 1992,
336 p.
- KALINOVÁ, Lenka. *Konec nadějí a nová očekávání: k dějinám české společnosti 1969 –
1993*, Praha: Academia, 2002, 396 p.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. 1. vydání. Praha: argo, 2005, 1109 p.
- KUJOVÁ, Petra. *Een geschiedenis van de Tsjechoslowaakse vluchtelingen in Nederland
in de jaren 1948 – 1975*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci,
masterscriptie, 2004, 83 p.
- LANDSMANN, Ivan. *Pestré vrstvy*, Praha: Torst, 1999, 329 p.
- NAVARA, Luděk; ALBRECHT, Josef. *Abeceda komunismu*. Brno : HOST, 2010, 235 p.
- POLIŠENSKÝ, Josef. *Nizozemská politika a Bílá hora*, Praha: Nakl. ČSAV, 1958, 357 p.
- NOORD, Sjoerd van der. *Nederland en de Praagse Lente*, Amsterdam: Universiteit van
Amsterdam, masterscriptie, 2012, 68 p.
- RENNER, Hans. *Tsjechië en Nederland : historische raakvlakken*, Praha: Paseka, 2002,
62 p.
- VONDROVÁ, Jitka, NAVRÁTIL, Jaromír e.a. *Mezinárodní Souvislosti československé
krize 1967-1970*, svazek 1. Brno: Doplněk, 1995, 358 p.

Tijdschriften, almanakken en kranten

De Telegraaf, 23 augustus 1968

Het Vrije Volk, 22 augustus 1968, 17 oktober 1968

Jaarverslag 1967, Stichting Nederlands Hulpcomité voor Tsjechoslowaakse Vluchtelingen

Jaarverslag 1969, Stichting Nederlands Hulpcomité voor Tsjechoslowaakse Vluchtelingen

Kwartaaloverzicht binnenlandse veiligheidsdienst, 1987-2, Ministerie van Binnenlandse Zaken, Nr. 2056.843

Okno dokořán, februari 1969, juni 1969, september 1969, December 1969

PAŽOUT, Jaroslav. „Chceme světlo! Chceme studovat!“ In *Paměť a dějiny*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, 2008, nr. 1, p. 4-13.

PEUCKER, Paul M. "ONDER DEN GLIMPIGEN NAAM VAN DE BOHEEMSE EN MORAVISE KERK. DE ACCEPTATIE VAN DE HERRNHUTTERS IN DE NEDERLANDEN ALS MORAVISCHE BROEDERS" In *Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik*. Brno: ISSN 1803-7380, 1999, R-4 Sonderheft, p. 161-173.

VACULÍK, Ludvík. "Dva tisíce slov." In *Literární noviny*, 27 juni 1968, jg. 17, nr. 18, titelpagina.

WIJKHUIJS, Vina, KROMHOUT, Mariska, et al., *Cahier 2009-3 'Migratie naar en vanuit Nederland: Een eerste proeve van de migratiekaart'*, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum & Maastricht University , 2009,

Internetbronnen

CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Sjezd spisovatelů 1967*. Totalita.cz, <http://totalita.cz/60/60_09_01_02.php>

ČERNÝ, Jiří. *Písničkářský exil začal devítkami Karla Kryla*, ihned.cz [online], 8.9.2009, gebruikt op 30 maart 2014, <<http://hn.ihned.cz/c1-38254850-pisnickarsky-exil-zacal-devitkami-karla-kryla>>

DIAMANT, Jiří. „Všechno je jinak“, englicky-be.nl [online], 2011, gebruikt op 25 april 2014, <http://www.englicky-be.nl02.members.pcxextreme.nl/index.php?view=article&catid=1%3Alatest-news&id=85%3Avechno-je-jinak&format=pdf&option=com_content&Itemid=50>

- IBURG, Lida. *Daniela en Jaroslav Hutka en Charta '77*, VPRO [online], april 1999, gebruikt op 23 maart 2014, tijd 12:51 min, <http://www.npo.nl/daniela-en-jaroslav-hutka-en-charta-77/13-04-1999/POMS_VPRO_368474>
- NICHOLAAS Han, SPRANGER Arno, *Buitenlandse migratie in Nederland 1795–2006: de invloed op de bevolkingssamenstelling*, Centraal Bureau voor de Statistiek [online], gebruikt op 25 maart 2014, <<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/6A1AD820-F436-4039-AC85-F19B5673E8AB/0/2007k4b15p32art.pdf>>
- MORAVEC, Hynek. *MUDr. Jiří Diamant*, pametnaroda.cz [online], 18.9.2008, gebruikt op 20 april 2014, <<http://www.pametnaroda.cz/story/diamant-jiri-1930-475>>
- PLAVCOVÁ, Alena. *Martin Šimek: Sopka schopná zasypat sama sebe*. czsk.net [online], gebruikt op 12 april 2014, <http://www.czsk.net/svet/clanky/osobnosti/simek_martin.html>
- RYBOVÁ, Dominika. *Causa Jaroslav Hutka*, hutka.cz [online], 1990, gebruikt op 23 april 2014, <<http://www.hutka.cz/new/html/causa.htm>>
- VLČEK, Tomáš. *Posrpnový vývoj událostí*. Totalita.cz [online], gebruikt op 10 februari 2014, <http://totalita.cz/1968/1968_11_03.php>.
- “Echtheid is mijn maatstaf”*, uaf.nl [online], maart 2012, gebruikt op 14 maart 2013, <http://www.uaf.nl/over_het_uaf/portretten/portret_martin_simek>
- “Martin Šimek over de 9e Symfonie van Dvořák”*, youtube.com [online], gebruikt op 15 april 2014, tijd 5:20 min, <<https://www.youtube.com/watch?v=kXDgDX8RRFo>>
- “Originální videojournal: návraty z emigrace, Jaroslav Hutka”*, ceskatelevize.cz [online], 18 augustus 2012, gebruikt op 23 maart 2014, tijd 19:12–19:30 min, <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10363060615-originalni-videojournal/211411033150013/video/>>

Shrnutí

Nizozemsko je odedávna známé jako země svobodná, tolerantní a pohostinná vůči uprchlíkům všech vyznání a ras z celého světa. Mimo to bylo v různých etapách své historie přitažlivé pro migranty ekonomické.

Česko, jako srovnatelně velký svébytný národ, bylo oproti tomu po několik století vystaveno vlivům nepříznivým pro jeho sebeurčení, svobodu a vybudování blahobytu. Po neúspěšných pokusech o získání svobody následovaly takřka vždy větší či menší vlny emigrace. Ne jinak tomu bylo i po 21. srpnu roku 1968. Z důvodu vpádu vojsk Varšavské smlouvy a následné normalizace společnosti odešlo mezi lety 1968 a 1989 zhruba 200 000 občanů Československa do emigrace. Přibližně jedno procento těchto emigrantů se usadilo v Nizozemsku.

Co české emigranty vedlo k usazení se právě v Nizozemsku, se snažím vypátrat pomocí analýzy doby a způsobu příchodu těchto emigrantů do Nizozemska. Opírám se přitom o historické prameny jako jsou dobový tisk, archiválie Centra československých exilových studií v Olomouci nebo paměti jednotlivých emigrantů zachycené jak v ústní, tak v psané formě v podobě rozhovorů s novináři či vlastních autobiografických děl.

V úvodu své práce předpokládám, že důležitou roli mohla sehrát zkušenost nejnámějšího českého exulanta Jana Ámose Komenského, která v českém povědomí dokresluje obraz Nizozemska jako tolerantního národa přijímajícího uprchlíky. Tato domněnka se ukazuje jako platná pouze částečně. Rozhodování emigrantů totiž mohlo podléhat jistým ideálům, ale situace, ve které se nacházeli, si vyžadovala mnohem pragmatičtější přístup.

Výsledkem analýzy je zjištění, že nejdůležitější roli v rozhodnutí emigrantů usadit se v Nizozemsku sehráli samotní občané (nikoliv vláda) Nizozemska a jejich neobyčejná angažovanost ve věci přijetí uprchlíků z okupované ČSSR.

Ze studia životních příběhů emigrantů pak vyvstala další otázka této bakalářské práce, a to míra, s jakou se emigranti integrovali do nizozemské společnosti. Obecně se dá říci, že se emigranti zdařile integrovali a vybudovali úspěšné kariéry, nezdá se však k nizozemské společnosti a mentalitě zachovali vnitřní odstup a z lidského hlediska v emigraci strádali. Tato skutečnost je mimojiné ilustrována v portrétech vybraných emigrantů.

Summary

The Netherlands has been traditionally known as a land of freedom, tolerancy and hospitality that attracted numerous refugees of all religions and races from all over the world.

In contrast with that stands the Czech Republic and its nation. In its history there are many unsuccessful attempts to fulfill the thoughts of independence and self-determination. Those unsuccessful attempts have practically always led to emigration of Czechs into foreign countries. So happened also on 21st august 1968. The invasion of Warsaw Pact forces and the subsequent normalisation of society in Czechoslovakia caused emigration of ca. 200 000 Czechoslovaks from 1968 to 1989. Some one percent of those have found their haven in the Netherlands.

In this thesis I try to find the answer for the question which reasons have influenced those emigrants to settle down right in the Netherlands. My research is based on an analysis of the different ways and periods of arrival in the Netherlands. The historical sources for this analysis were the contemporary newspapers, archival documents of Centre for Czechoslovak exile studies in Olomouc and biographical material of individual emigrants.

The result of this analysis is a statement, that the most influential factor in the decision to settle down in the Netherlands was the personal involvement of Dutch people and their hospitality in terms of housing and employment.

The study of biographies of individual emigrants showed me also another question to answer in this bachelor thesis, the integration of Czechoslovaks in the Dutch society. In general were emigrants successfully integrated in terms of building a career and living a full life. However, lots of them were displeased with the Dutch mentality. This fact is illustrated in the biographical portraits of chosen emigrants.

Anotace

Jméno: Jakub Novák

Název katedry a fakulty: Katedra nederlandistiky FF UP v Olomouci

Název práce: Tsjechoslowaakse emigratie naar Nederland in de jaren 1968 - 1989

Vedoucí práce: Drs. Bas Hamers, M.A.

Počet znaků: 80 499 (text práce, včetně mezer)

Počet stran: 43

Klíčová slova: 1968, Pražské jaro, emigrace, Nizozemsko, Československo, exil

Krátká charakteristika: Tématem práce je československá emigrace do Nizozemska v letech 1968 až 1989. Jejím cílem je přiblížit a vysvětlit důvody a příčiny vlny emigrace, která nastala po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa a během následné normalizace. Dále pak popisuje zájem Nizozemců o dění v Československu a odpovídá na otázku, co československé emigranty vedlo právě ke zvolení života v Nizozemsku. Následně se práce zaměřuje na integraci Čechoslováků do nizozemské společnosti a problémy v integračním procesu. Poslední kapitola pak prostřednictvím životních příběhů jednotlivých emigrantů ilustruje stanoviska zaujatá v předchozích kapitolách.